

VU Research Portal

De geschiedenis der nieuwtestamentische godsopenbaring

Grosheide, F.W.

1925

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Grosheide, F. W. (1925). *De geschiedenis der nieuwtestamentische godsopenbaring*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

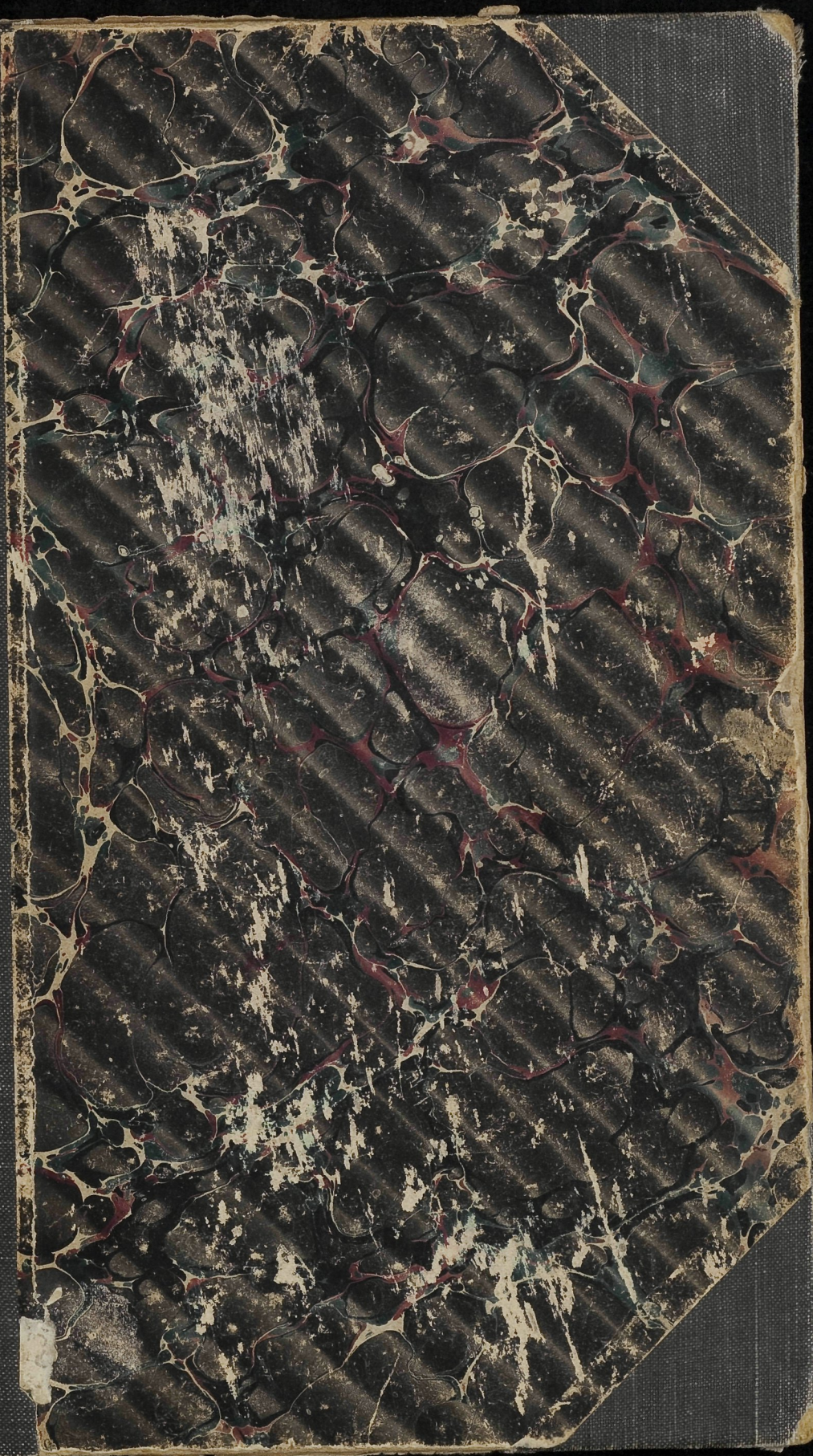
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

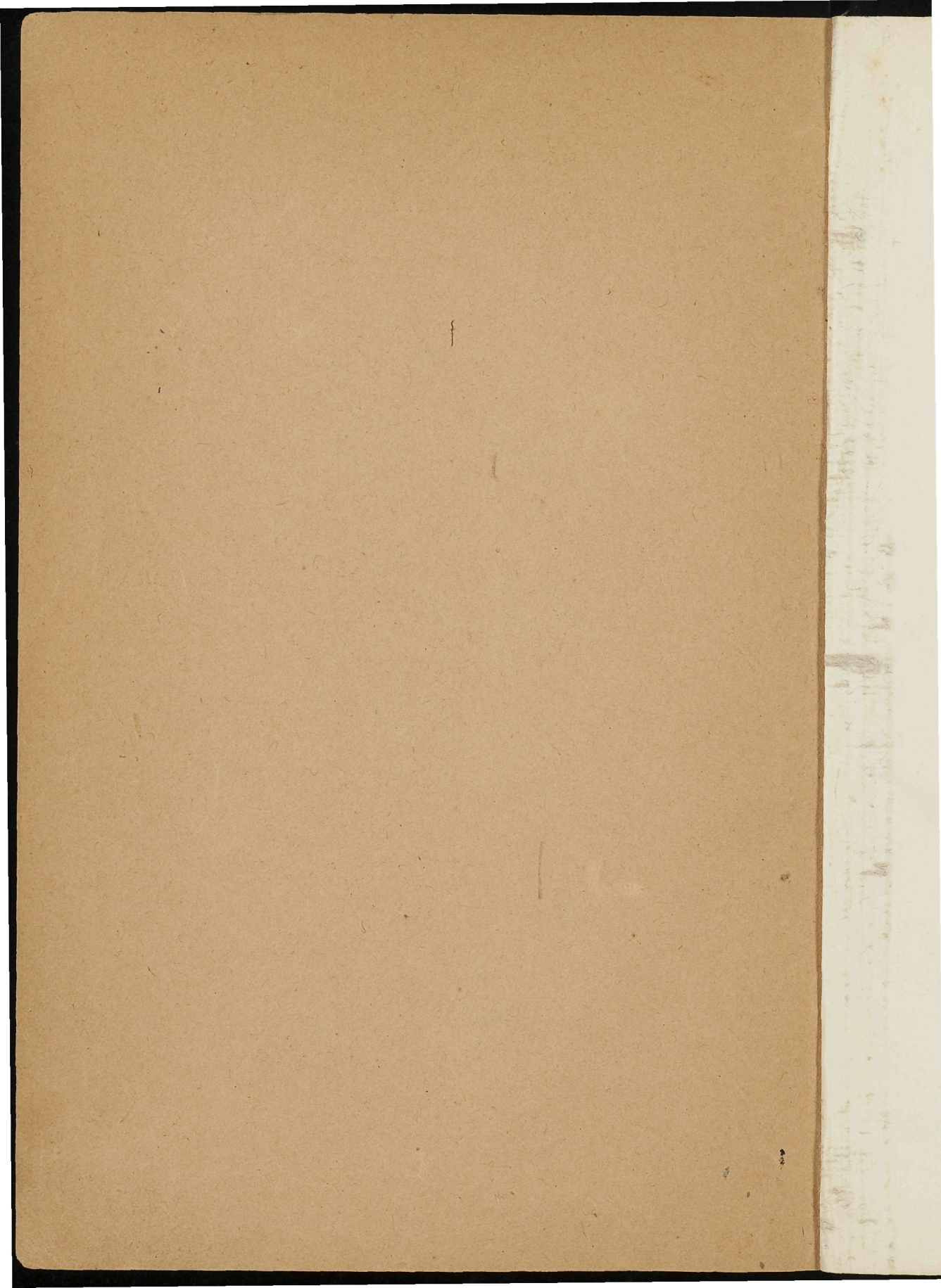
E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

CB

12320





gcl

Ce. 32

DE GESCHIEDENIS DER
NIEUWTESTAMENTISCHE
GODSOPENBARING.



DE GESCHIEDENIS DER NIEUWTESTAMENTISCHE GODSOPENBARING

DOOR

Dr F. W. GROSHEIDE

HOOGLEERAAR AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM



UITGAVE VAN J. H. KOK TE KAMPEN - 1925



De volgende bladzijden bieden de uitbreiding en omwerking van de rede, die op den verjaardag der Vrije Universiteit, 20 Oct. 1925, werd uitgesproken. Bij het lezen zal men opmerken, dat ondanks de uitbreiding, menig onderwerp slechts werd aangestipt. Het scheen echter beter bij deze eerste poging de groote lijnen in het oog te houden en niet tot in kleinigheden af te dalen.

F. W. GROSHEIDE

AMSTERDAM, October 1925.



I.

Vele jaren zijn verlopen, sinds C. F. NÖSGEN de theologen kwam verrassen met zijn *Geschichte der neutestamentlichen Offenbarung* ¹⁾. Het was de tijd, waarin de Bijbelsche theologie hoogtij vierde en mannen als B. WEISS, BEYSLAG, H. J. HOLTZMANN, REUSS, E. H. VAN LEEUWEN — om van anderen te zwijgen — zich als om strijd beijverden het leersysteem der schrijvers van het Nieuwe Testament te ontwikkelen.

Op het eerste gezicht kon het schijnen, alsof NÖSGEN zich schaarde in de rij. Wie zijn werk opslaat en in het midden begint te lezen, zou onder den indruk kunnen komen, dat bij NÖSGEN werd gevonden, wat ook anderen gaven, alleen naar wat rechtscher uitgangspunt behandeld. Toch is een dergelijk oordeel niet geheel juist. Ik laat nu daar de vraag, in hoeverre NÖSGEN er in geslaagd is, zijn plan te volvoeren. Vast staat, dat hij, zijn titel en zijn inleiding wijzen het duidelijk uit, iets anders wilde geven, dan zijn vakgenooten boden, want hij houdt vast aan de gedachte, dat het Nieuwe Testament ons de Goddelijke openbaring geeft, terwijl de anderen in datzelfde Nieuwe Testament vinden verschillende systemen, stelsels, die door theologen zouden zijn ontwikkeld.

Er is op het gebied van de Nieuwtestamentische wetenschap sedert het laatst der vorige eeuw heel wat veranderd. Opnieuw is aan den dag getreden, dat de Nieuwtestamentici ten onrechte

¹⁾ C. F. NÖSGEN, *Geschichte der neutestamentlichen Offenbarung*, 2 dln., 1891—1893. Wel is van Roomsche zijde het woord openbaring nog in titels gebruikt, zoo b.v. JOS. LENGLE. *Geschichte der Göttlichen Offenbarung*, 2e en 3e dr., 1919, maar feitelijk behandelt dit boek — evenals het veel oudere J. DANKO, *Historia Revelationis divinae Novi Testamenti*, 1867, — wat wij noemen Bijbelsche Geschiedenis en Kanoniek (inleiding).

vaak hebben beweerd, dat ze geheel onbevooroordeeld hun studiën verrichten en dat geen band van eenig theologisch stelsel hen bond. Het is gegaan, als het meer geschied is. Juist toen op systematisch gebied een gedachte, die lang heerschappij had geoefend, op haar laatste beenen liep, omdat de ongenoegzaamheid er van werd ingezien, kreeg ze invloed in de wetenschap van het Nieuwe Testament. Op zichzelf heel begrijpelijk. Immers hoe gaat het in den regel? Vakgeleerden blijven, voor hetgeen niet tot hun vak behoort, doorgaans staan, bij hetgeen hun aan de Universiteit werd voorgehouden. Wel op hun eigen gebied, niet op een ander maken ze de ontwikkeling mee der wetenschap. En zoo is het te verstaan, dat de Nieuwtestamentici in hun jonge jaren met de ervaringstheologie — want op haar hebben we het oog — doortrokken, later als vanzelf exegese, inleiding en wat er verder moge zijn, als ervaringstheologen beoefenden. Dat in denzelfden tijd bij de systematici de papieren van SCHLEIERMACHER en verwante geesten in waarde daalden, was voor hen van geen beteekenis.

In de laatste kwarteeuw heeft op het gebied van de Nieuwtestamentische wetenschap de ervaringstheologie den scepter gezwaaid, in elk geval den meesten invloed geoefend. Dat geldt zeker van Duitschland, toch ook van de Angelsaksische landen. Sprak niet in Amerika zelfs een Gereformeerd theoloog in den titel van een overigens in menig opzicht uitnemend werk van Paulus' religie? ¹⁾ De ervaringstheologie deed spreken van de religie der Bijbelschrijvers. PAUL FEINE gaf naast zijn lang bekende *Theologie des Neuen Testaments* een: *Die Religion des Neuen Testaments*. Ook de gemeente werd tot subject van religie gemaakt en de gemeentetheologie kwam in eer, aan haar zou het te danken zijn, dat we in de evangeliën een teekening van Jezus vinden, die niet in den modernen zin objectief historisch-getrouw is, doch die een beeld geeft, berustend op de ondervinding, die men zelf van Jezus had, zijn Christus-ervaring, en verder uitgewerkt door allerlei, dat het vroom gemoed uit die ervaring meende

¹⁾ J. GRESHAM MACHEN, *The Origin of Paul's Religion*, 1921.

te mogen afleiden of waartoe die ervaring onbewust had geleid ¹⁾.

Het is echter niet mijn bedoeling thans een weerlegging te geven van deze subjectief getinte richting op het gebied van de Nieuwtestamentische wetenschap ²⁾. Ik moest haar noemen, omdat ze den ondergang gebracht heeft van de Nieuwtestamentische theologie, de leersystemen en wat dies meer zij. Dan ook om te laten verstaan, dat ze ons niet geschonken heeft, wat ze brengen moest. Ja, de Nieuwtestamentische Theologie ging onder, op systematisch gebied is een objectieve richting zich aan het baan breken — wat er van worden zal, is nog moeilijk te zeggen. Maar dit is zeker, dat de juiste gedachte, waarvan NÖSGEN uitging, alleen wie openbaring Gods in het Nieuwe Testament ziet, kan het als geheel verstaan, geen ingang heeft gevonden. Het blijft nog steeds de mensch, die in het Nieuwe Testament zijn medemensch hoort spreken, hoogstens zijn medemensch, die de overbrenger mag zijn van een Godswoord, maar dan zonder den waarborg, dat dit Godswoord overgedragen wordt in denzelfden vorm, waarin het uit den hemel klonk. Men maakt zich schuldig aan dezelfde eenzijdigheid als de Bijbelsche Theologie: het woord wordt losgebroken van theofanie en wonder, en daarmee is een stuk gerukt uit een onverbrekelijk geheel en zijn de woorden geperst in een systeem, waarin ze niet hooren ³⁾. — Soms wordt de cultus een bewegende kracht, de zucht om te eeren, te vereeren als God, in heel het oude Oosten overheerschend, zou ook de oude Christenen hebben aangegrepen en hen gedrongen hebben tot gedachten en daden, die we thans in het Nieuwe Testament vinden opgeteekend ⁴⁾. Objectief werkt

¹⁾ Zie b.v. W. BOUSSET, *Kyrios Christos*, 2e dr. 1921, bl. 2, 16, 33, vlg. R. SEEBERG, *Der Ursprung des Christusglaubens*, 1914, bl. 14; E. WEBER, *Die Vollendung des nt. Glaubensz., d. Joh.*, 1912, bl. 7. — ²⁾ Zie *Christus-ervaring*, 1918, bl. 5 vlg.; en *De Nieuwste Beschouwing der Evangelien*, Stemmen des Tijds, Juli 1916; ook NÖSGEN, a.w., I, bl. 11 vlg., 25, 82; — ³⁾ NÖSGEN, a.w., I, bl. 13; H. BAVINCK, *Gereformeerde Dogmatiek*, 2e dr., I, bl. 360. Zie zelfs B. WEISS, *Lehrb. Bibl. Theol.*, 1903, bl. 3. — ⁴⁾ Bezwaren tegen deze door BOUSSET e.a. gehuldigde theorie o.a. bij SEEBERG, a.w., bl. 16 vlg. Zie voorts: G. BERTRAM, *Die Bedeutung der Kultgesch. Methode f. d. nt. Forschung*, Theol. Blätter, II, 2, Febr. 1923.

sinds lang de godsdienst-historische school. Ze poogt immers den inhoud van het Nieuwe Testament zooveel mogelijk in verband te brengen met de religie der volken en uit die religies te verklaren. Maar dat deze objectiviteit ons niet baten kan, is reeds zoo menigmaal aangetoond, dat ik me van e n nieuwe poging om zulks te doen, ontslagen mag rekenen ¹⁾. Vast staat, dat een theologie, zoo ze nog aldus mag heeten, die alle religies in principe van dezelfde orde acht, nooit aan een Goddelijke openbaring, die volhoudt de eenige te zijn, recht kan laten wedervaren.

Ik noemde zoo even de gedachte, die in het Nieuwe Testament niet maar oorkonde der openbaring, doch openbaring ziet ²⁾, de eenig juiste, die bewering heb ik nu nader in het licht te stellen. In de eerste plaats zou ik er op willen wijzen, dat het Nieuwe Testament zichzelf als Goddelijke openbaring aandient. Christus heeft den apostelen opgedragen Zijn getuigen te zijn en heeft hun toegezegd de leiding van den Heiligen Geest ³⁾. En als de apostelen schrijven gaan, dan doen ze het in de stellige wetenschap, dat ze niet hun eigen woord spreken, maar ze treden op als dienstknechten, als slaven van Jezus Christus, ze brengen het Woord van hun God en daarvoor vragen ze gezag ⁴⁾. Omtrent deze dingen kan geen twijfel bestaan en voor de breedere uiteenzetting mag naar de leerstellige Godgeleerdheid worden verwezen. In de boeken van het Nieuwe Testament schrijven schrijvers, die geïnspireerd zijn door den Geest van God. Die boeken vermelden ons de woorden van mannen Gods, die spraken, wat de Heere hun had bekend gemaakt, ja van den Christus zelf. En niet alleen woorden, ook daden worden vermeld, daden Gods en daden van de heiligen door Hem geroepen en bekwaamd. Het is de Goddelijke openbaring, die gezag voor zich opvraagt bij alle menschen. De bijzondere wijze, waarop de openbaring gegeven werd, maakt haar tot iets bijzonders, de openbaring Gods in het Nieuwe Testament is niet voor   n tijd, maar voor alle tijden,

¹⁾ Zie vooral P. BIESTERVELD, *De jongste methode voor de verklaring van het Nieuwe Testament*, 1905. — ²⁾ Anders b.v. WEISS, a.w., bl. 3. —

³⁾ Hand. 1 : 8; 10 : 39; Matth. 10 : 19; Joh. 14 : 26; 16 : 13. — ⁴⁾ Rom. 1 : 1 etc.; Gal. 1 : 11; 1 Thess. 2 : 13.

het Nieuwe Testament predikt door openbaring den eenigen weg der zaligheid. Het doet dat door te spreken van het werk van Christus, het geeft de prediking over dat werk. En de wetenschap, die aan deze openbaring recht wil laten wedervaren, zal dan ook niet als de Bijbelsche theologie alleen op de woorden, doch ook op de daden hebben te letten ¹⁾).

Trouwens, en dat zij de tweede opmerking, die we hier maken, zóó alleen komt God als God tot Zijn recht en wordt genoeg gedaan aan Zijn majesteit. Niet God wat en de mensch wat, maar God alleen. God komt met Zijn Woord en de aarde daverd, God zelf zorgt, dat het Woord, dat Hij tot menschen heeft te spreken, op juiste wijze tot menschen wordt gebracht. Als Hij zich openbaart, is het niet, opdat die openbaring verborgen zou blijven, maar opdat ze bekend zou worden en alle menschen roepen tot aanbidding.

Evenwel, wie openbaring zegt, raakt aan een menigte van problemen. Het verblijve aan de dogmatiek nauwkeurig te omschrijven, wat onder openbaring moet worden verstaan, hoe ver ze reikt, hoe ze moet worden ingedeeld en wat ze bewerkt. Hier doen zich vragen voor van zeer groot belang en van wijde strekking. De beantwoording daarvan is voor ons onderwerp niet noodig. Immers, als men openbaring aanvaardt, gelooft, dat God zich in woorden en werken heeft bekend gemaakt en daardoor nog steeds tot ons spreekt, zal men toestemmen, dat in het Nieuwe Testament met uitsluiting van alle andere boeken, die dezelfde periode behandelen of misschien dezelfde stof ons mededeelen, bijzondere openbaring is te vinden. Dat mag ons uitgangspunt zijn. Té meer, daar we hier staan voor iets, dat dadelijk samenhangt met heel het theologisch uitgangspunt. Scheiding tusschen theoloog en theoloog maakt niet slechts het al of niet aanvaarden van Goddelijke openbaring, maar wel degelijk ook de houding tegenover de Schrift. Wie in haar, zooals ze daar ligt, openbaring Gods ziet, omdat hij niet alleen gelooft, dat God gesproken heeft, maar dat ook de Schrift zelf vrucht is van

¹⁾ A. KUYPER, *Encyclopaedie der H. Godgeleerdheid*, III, 1894, bl. 175; BAVINCK, a.w., I, bl. 360; NÖSGEN, a.w., I, bl. 12 vlg.

openbaring, omdat ze tot stand kwam door de onfeilbare ingeving van den Heiligen Geest, die moet haar anders behandelen, dan een die wel gelooft, dat God zich aan mannen door Hem toegerust heeft bekend gemaakt, maar dat die mannen verder vrij waren bij de opteekening, van hetgeen door hen werd aanschouwd of opgevangen. Het gaat hier om een fundamenteel stuk der Gereformeerde theologie, die juist omdat ze aldus tegenover de Schrift staat, niet slechts de Bijbelsche theologie, maar ook een religie-teekening der Bijbelschrijvers verwerpen moet.

Anders gezegd: het aannemen van een openbaring Gods is nog niet voldoende. Ook de voorstanders van de ervaringstheologie handhaven tegenover de godsdiensthistorische school, dat God zich aan menschen heeft bekend gemaakt ¹⁾. Er moet nog een vraag worden beantwoord en die is: hebben we van de Goddelijke openbaring slechts menschelijke opteekening, oorkonden, om het geliefkoosde woord te gebruiken, of is de opteekening zelf ook openbaring Gods, is ze tot stand gekomen door inspiratie van den Heiligen Geest.

Slechts twee dingen moeten in dit verband nog worden ontwikkeld. Vooreerst kan de vraag worden gesteld, is de Goddelijke openbaring niet één, gaat het aan een Oudtestamentische en een Nieuwtestamentische zóózeer te onderscheiden, dat elk van die twee op zichzelf, los van de andere, onderwerp mag worden van behandeling.

Deze bedenking heeft recht van bestaan. Gods openbaring is één en Zijn Raad tot verlossing van zondaren is één, Hij doet één groot werk om de wereld te bevrijden van de dienstbaarheid der zonde en haar in heerlijkheid voor zich te stellen ²⁾. Het is God, die tot de vaders spreekt door de profeten, tot ons door den Zoon. Dat neemt niet weg, dat de Schrift zelf in dat eene werk Gods duidelijk twee perioden onderscheidt. Klassiek is hier het begin van den brief aan de Hebreëen. God spreekt, en het is altijd weer God, Die spreekt. Maar Hij spreekt tot de vaders anders dan tot ons, tot hen door de profeten, tot ons door den

¹⁾ Zie b.v. P. FEINE, *Theol. des N. T.*, 3-4, 1912, bl. 18, tegen TRÖLTSCH. —

²⁾ KUYPER, a.w., III, bl. 177; BAVINCK. a.w. I, bl. 354.

Zoon, zoo juicht de schrijver, die zelf in de nieuwe bedeeling leven mag ¹⁾. Dat geeft aan die nieuwe bedeeling een eigen kenmerk, dat haar van de voorafgaande duidelijk onderscheidt. Trouwens op deze gedachte komt de schrijver van den brief aan de Hebreëen, om ons nu maar tot hem te bepalen, telkens terug. De ouden zijn van ons te onderscheiden in hun leven in het geloof ²⁾, in hun betrekking tot het beloofde goed ³⁾, er zijn twee testamenten ⁴⁾, het Aäronietische priesterschap is voorbij ⁵⁾.

De eenheid wordt daardoor niet weggenomen, het blijft één spreken Gods, wij staan in hetzelfde geloof ⁶⁾, maar toch we leven in den tijd, dat Jezus gekomen is, dat Hij Zijn werk op aarde heeft volbracht, de tijd der schaduwen is niet meer, de dagen der vervulling zijn aangebroken, het gaat zonder onderbreking aan op het einde ⁷⁾. Nog mag er op gewezen, dat de profetie langen tijd heeft gezwegen. Met Maleachi sterft de laatste der profeten van de oude bedeeling en dan moet het eeuwen duren, eer het profetisch woord weer klinkt. Door die lange pauze heeft God zelf bedeeling van bedeeling gescheiden en zoo het recht gegeven van een Nieuwtestamentische openbaring te spreken.

Daarmee is tevens gezegd, wat het kenmerk is der Nieuwtestamentische Godsopenbaring. Zeer zeker ook die van de oude bedeeling heeft Christus tot inhoud, komt van Hem. De apostel Petrus schrijft aan de verstrooide vreemdelingen, dat in de oude profeten de Geest van Christus van tevoren betuigd heeft, het lijden en de heerlijkheid, die Hem zouden overkomen ⁸⁾. Maar ook hij laat er op volgen, dat ons door den Heiligen Geest nog een andere prediking is gebracht. In de nieuwe bedeeling komt de groote Profeet op aarde. Hij lijdt en sterft en staat op en is daar zelf de volmaakte prediker van ⁹⁾. In de nieuwe bedeeling vallen de centrale wonderen der genade en daarom kan ze meer dan de oude heeten de periode van Christus en van den Heiligen Geest. In verband daarmede toont ze eigen trekken, de tijd beschreven in

¹⁾ Hebr. 1 : 1—4. — ²⁾ Hebr. 11 : 3. — ³⁾ Hebr. 11 : 39, 40. — ⁴⁾ Hebr. 8 : 6—12. — ⁵⁾ Hebr. 9 : 11 vlg. — ⁶⁾ Hebr. 12 : 1—4. — ⁷⁾ Hebr. 9 : 28; 10 : 12—14 etc. — ⁸⁾ 1 Petr. 1 : 11. — ⁹⁾ NÖSGEN, a.w., I, bl. 3.

het Nieuwe Testament is de korte en allesbeheerschende aanvang van de lange periode, die duurt tot het einde aller dingen.

Wie van een Nieuwtestamentische openbaring spreekt, gaat daarmee niet in tegen de Schrift, hij maakt de nieuwe van de oude niet los, maar stelt haar wel tegenover, althans naast de oude, als van een eigen kenmerk, dat in de Schrift zelf ons wordt geteekend. Het is om nog eenmaal tot den brief aan de Hebreëen terug te keeren de periode, waarin God zich niet slechts geopenbaard heeft in Zijn spreken door den Zoon, maar ook in Zijn groote daden, doordat Hij dien Zoon, Die de reiniging bracht van de zonden, erfgenaam maakte van alle dingen en stelde aan Zijn rechterhand in den hemel ¹⁾.

Een tweede opmerking hangt samen, met hetgeen straks werd opgemerkt, dat de Schrift zelf, als geschreven boek, voor openbaring is te houden, wjl tot stand gekomen door een daad Gods. Aan de eene zijde vergemakkelijkt dat de oplossing van de vragen, waarvoor wij komen te staan. Wel niet in dien zin, dat we ons sprekende van Nieuwtestamentische openbaring zouden mogen beperken tot de daad Gods, die de boeken van het Nieuwe Testament in het aanzijn riep. We hebben ook te maken met de openbaring Gods, die aan het schrijven van het Nieuwe Testament voorafging en die in het Nieuwe Testament beschreven wordt. Maar al moge men de grafische inspiratie, die de Schrift tot stand bracht, onderscheiden van de andere, waardoor de mannen Gods tot spreken werden gedrongen, dit is een onderscheiding, geen scheiding. In wezen is er geen verschil, bij beide gaat het om daden en woorden Gods, waardoor Hij zichzelf bekend maakt en daarom mogen ze bijeen worden behandeld. Het handhaven van de eenheid heeft nog een eigenaardig gevolg. Of ik openbaring neem in den zin van de daad Gods of van de vrucht daarvan, maakt weinig verschil, we hebben in de Schrift het nauwkeurig resultaat van de daad, een resultaat, dat ook zelf openbaring mag worden genoemd. God spreekt en doet groote daden — door inspiratie, weer een openbaringsdaad Gods, worden

¹⁾ Hebr. 1 : 1—4.

Zijn woorden en Zijn daden, voorzoover ze bestemd zijn voor alle tijden, te boek gesteld en zoo ligt de Schrift voor ons als vrucht van een werk Gods, die nog steeds haar Goddelijkheid uitstraalt. Daarom mag ik de Schrift Gods openbaring noemen en haar aldus maken voorwerp van wetenschap ¹⁾. Maar aan de andere zijde geeft dat toch weer moeilijkheden. Het handhaven van het karakter van het Nieuwe Testament als openbaring Gods, vraagt een eigen wijze van behandeling, die aanden Goddelijken zoowel als aan den menschelijken factor gelijkelijk recht laat wedervaren en die juist, omdat het Nieuwe Testament door inspiratie, dat is door een wonder tot stand komt, nooit een afdoende oplossing van alle vraagstukken brengen kan. God heeft zich van menschen bediend, al het menschelijke is door Hem geadeld en toch is het menschelijk gebleven. De openbaring, die als resultaat van het werk Gods voor ons ligt, toont al de trekken, die daar het gevolg van zijn. Ze is in den loop der geschiedenis tot stand gekomen en staat nochtans als voor alle tijden bestemd, boven den tijd. Ze komt door menschen tot ons, maar die spraken door den Heiligen Geest. Ze is op menschelijke wijze overgeleverd, doch Gods Voorzienigheid heeft over haar gewaakt. Ze schijnt over tal van gewone dingen te handelen, en toch, die alle hebben buitengewone beteekenis en waarde. Ze onderstelt werkingen in den mensch, die wij psychologisch niet kunnen verstaan. Ze brengt een woord Gods, dat alleen door de geloovigen wordt gehoord.

Zoo vermenigvuldigen zich de vragen.

II.

Wanneer de openbaring in den loop der geschiedenis tot stand gekomen is, dan doorloopt ze zelf geschiedenis, want dan is het eene openbaringsfeit het eene woord, de eene daad Gods niet slechts op de andere gevolgd, maar sluit het ook bij de vooraf-

¹⁾ Vgl. ook BAVINCK, a.w., I, bl. 401 vlg.

gaande aan, onderstelt het niet slechts de vorige, maar neemt zij die vorige als in zich op, breidt ze uit, leidt ze verder ¹⁾. Dat de openbaring Gods één is, dat ze een bepaald doel heeft, bepaalt het karakter van die geschiedenis. Ook over deze eenheid en over dat doel spreken we hier verder niet. Eenheid en doel staan ten nauwste met elkander in verband, het is God, die in Christus zichzelf openbaart, opdat Hij in de zaligheid van zondaren, in het verloren gaan van anderen, in de vernieuwing van de schepping tot Zijn eer zou komen. En Hij wil, dat dit werk Gods door den mensch zal worden gekend, opdat de mensch nu reeds God zou eeren en dienen, d.w.z. opdat hij bewust, God kennende leven zou en zelf zou heen zien naar het doel door God gesteld ²⁾.

Wat aldus van de openbaring in het algemeen geldt, geldt ook van die der nieuwe bedeeing, de Nieuwtestamentische, in het bijzonder. Zij is onderdeel van het geheel der openbaring, onderdeel van de bijzondere en aldus geldt van haar, wat van alle openbaring geldt. Ook zij kwam in de geschiedenis, in op elkaar volgende daden en woorden Gods en ook van haar geldt, dat ze zelf een geschiedenis heeft doorgemaakt. Naar het karakter en het verloop dier geschiedenis kan een onderzoek worden ingesteld en het is dat onderzoek, dat de inhoud van deze studie zal zijn. Dat daarbij aan de eene zijde zal te rekenen zijn met de eischen, die alle geschiedbeschrijving stelt, doch eveneens het bijzondere van de Goddelijke openbaring in het oog moet worden gehouden, spreekt wel van zelf ³⁾.

Deze geschiedenis stelt ons voor velerlei vragen. Het is goed er enkele, die het diepst ingrijpen, van te voren te noemen. Dat de bijzondere openbaring vóór Christus op Hem uitloopt, is een vanzelfsheid, als de eenheid der openbaring Gods wordt gehandhaafd. Zoo kan niet anders worden verwacht, of in de Oudtestamentische revelatie zal een ontwikkeling kunnen worden opgemerkt, een gaan van het mindere tot het meerdere, van het weinig duidelijke tot het heldere, totdat eindelijk het volle licht

¹⁾ NÖSGEN, a.w., I, bl. 4 vlg.; BAVINCK, a.w., I, bl. 359. — ²⁾ BAVINCK, a.w., I, bl. 354—357; 400 vlg.; KUYPER, a.w., II, bl. 206; NÖSGEN, a.w., I, bl. 3, 16. — ³⁾ NÖSGEN, a.w., I, bl. 15 vlg.

schijnt. Maar geldt hetzelfde van de openbaring der nieuwe be-
deeling? Hier staat immers Christus aan het begin. Kan daarbij
van ontwikkeling worden gesproken, of gaat het van het hogere
naar het mindere? In verband met richtingen van den tegen-
woordigen tijd is het goed zelfs de vraag te stellen: is hier niet
ontaarding?

Een andere moeilijkheid, die met de vorige samenhangt. Het
Oude Testament teekent ons de geschiedenis van eeuwen, het
Nieuwe spreekt ons van een zeer korte periode. In die korte
periode valt een groot aantal geschriften. Juist, omdat ze door
weinig tijd van elkander gescheiden zijn, zou men wenschen de
chronologie nauwkeurig te kennen en dat is niet het geval. Het
Oude Testament spreekt van één volk, Israëel, en als het van de
volken spreekt, dan is het slechts ter wille van het volk der
openbaring. Maar in het Nieuwe Testament lezen we al spoedig
van de uitbreiding van het evangelie, de volken komen tot den
Christus. Er is niet langer één openbaringsvolk, de bijzondere
openbaring komt tot meer dan één. God spreekt te Rome en doet
in Korinthe wonderen. Hij spreekt in Klein Azië en onttrekt zich
aan Jeruzalem niet. Bovendien de Bijbelsche Geschiedenis gaat
over in de Kerkgeschiedenis en al zal niemand beweren, dat
God zich in de Kerkgeschiedenis niet openbaart, al kan men
zelfs zeggen, dat er in de eerste periode van de Christelijke Kerk
een zeer bijzondere openbaring Gods geweest is, doordat profetie
en wonder veelvuldig zijn geschonken, die openbaring Gods draagt
toch een ander karakter, dan die welke in het Nieuwe Testament
wordt beschreven, ze heeft niet een normatief karakter voor alle
tijden, maar was voor een bepaalden tijd, haar beteekenis voor later
is een heel andere, dan van die, welke door grafische inspiratie
werd geboekstaafd. Het is echter minder eenvoudig, dan het
schijnt de scheidslijn precies te trekken ¹⁾. En mocht het gelukt
zijn nauwkeurig het punt aan te wijzen, waar de Bijbelsche
Geschiedenis ophoudt en die van de Kerk begint, dan ben ik
nog niet gered. Want de Bijbelsche Geschiedenis moet van de

¹⁾ NÖSGEN, a.w., I, bl. 8 vlg., 11.
Godsopenbaring

historia revelationis worden onderscheiden. In de laatste komen behalve de feiten ook de woorden ter sprake en in de feiten ziet ze niet zoozeer het feit als zoodanig, als dat ze vraagt, wat wordt er ons in geopenbaard ¹⁾). Zal het mogelijk zijn een geschiedenis te geven, die dat alles voldoende tot zijn recht laat komen?

X Ik noem nog een derde bezwaar, waarvoor we komen te staan. Reeds werd er op gewezen, dat de grafische inspiratie in de bijzondere openbaring der nieuwe bedeeeling een zeer gewichtige plaats inneemt. Toch is ze niet de eenige openbaring. Vroegere beschouwingen, die inspiratie en openbaring vereenzelvigden, zijn terecht prijs gegeven ²⁾). De grafische inspiratie behoort tot de openbaring Gods, moet dus ook in de geschiedenis der openbaring haar eigen plaats krijgen. Het is voor de nieuwe bedeeeling niet zoo eenvoudig haar de juiste plaats aan te wijzen. Dit laatste probleem raakt de bronnen, waaruit ons de Nieuwtestamentische Godsopenbaring bekend is en vraagt daarom vóór andere onze aandacht. Dat we daarbij uitgaan van de traditioneele opvatting omtrent het ontstaan van de boeken van het N. T., behoeft wel nauwelijks te worden gezegd.

III.

De vraag, hoe de bronnen, die ons de Nieuwtestamentische Godsopenbaring bewaren, moeten worden gebruikt om van die openbaring de ontwikkeling te kunnen beschrijven, is inderdaad niet gemakkelijk te beantwoorden. Zeer zeker eeren we in het Nieuwe Testament een éénheid, al de boeken van het Nieuwe Testament hooren bijeen, geen andere geschriften kunnen er meer toe worden gerekend. Het is één gedachte, die ze samenhoudt, ze geven de openbaring van den Middelaar Gods en der menschen ³⁾). Maar als ik in die openbaring geschiedenis, ontwikkeling, verloop wil aanwijzen, dan moet ik daartoe de eenheid breken in haar

¹⁾ NÖSGEN, a.w., I, bl. 12; KUYPER, a.w., III, bl. 175. — ²⁾ BAVINCK, a.w. I, bl. 400 vlg. — ³⁾ Zie *De eenheid der Nieuwtestamentische Godsopenbaring*, 1918.

deelen en uit de juiste orde der deelen de geschiedenis aflezen. Nu is dat scheiden in het Nieuwe Testament niet moeilijk. Het bestaat nu eenmaal uit zeven-en-twintig verschillende geschriften en het ligt voor de hand, de deeling in de eerste plaats te doen plaats hebben naar het schema, volgens hetwelk de eenheid is ontstaan.

Laat ik echter de eenheid in de deelen, die haar samenstelden, uiteen vallen, dan rijst de moeilijkheid. Want hoe zal ik de deelen ordenen? De orde, waarin de boeken van het Nieuwe Testament voorkomen, is zeker niet willekeurig. Ze is, afgedacht van kleine verschillen, die het wezen niet raken, de orde, die er geweest is van het oogenblik, dat men begon de boeken saam te voegen en ze is zoo gebleven al de eeuwen door ¹⁾. De bestaande volgorde stemt overeen, met wat de hoofdzaak is van de Nieuwtestamentische Godsopenbaring, de komst van Gods Zoon in het vleesch. Ze stelt Zijn optreden op aarde voorop, de groote heilsfeiten, de uitstorting van den Heiligen Geest, daarbij gerekend, komen eerst en dan volgt in de brieven de nadere verklaring en omschrijving, van hetgeen is geschied.

Wie dezen stand van zaken overweegt, zou een oogenblik de gedachte kunnen koesteren, dat ook bij de beschrijving van de geschiedenis der openbaring deze volgorde dienst kon doen. Evenwel deze gedachte moet worden prijs gegeven. Want de geschiedenis der openbaring wil juist niet de openbaring geven, in wat we zouden kunnen noemen haar logischen samenhang, ze geeft niet het stelsel, ze zet de dingen niet op de plaats, die hun toekomt naar hun innerlijke waarde, maar ze stelt de vraag, wat is de chronologische ontwikkeling der openbaring, hoe heeft God het één na het ander gegeven, hoe sloot het tweede bij het eerste aan, anders gezegd, hoe is in den loop der tijden, het

¹⁾ Het is niet geheel juist te zeggen, dat het vraagstuk, in welke orde men de hoofdgroepen van de boeken van het Nieuwe Testament m.n. evangeliën en brieven geven zou, pas opkwam, toen men codices ging maken, die het geheele Nieuwe Testament bevatten. De Kanonlijsten stonden ook reeds voor de vraag van de orde. En al dadelijk in den Canon Muratorianus gaan de evangeliën voorop. Misschien kunnen we zelfs nog veel vroeger teruggaan, zie *De Eenheid der Nieuwtest. Godsopenb.*, noot 66.

geheel ontstaan, dat thans afgewerkt, volledig in ons bezit is.

Aldus ligt de chronologische orde het meest voor de hand. Neem de boeken in de orde, waarin ze zijn ontstaan en tracht zóó na te gaan, hoe de Godsopenbaring haar ontwikkeling heeft doorloopen. Deze weg schijnt uiterst eenvoudig, misschien leidt hij juist daarom niet tot het doel. We hebben er reeds van gesproken, dat de boeken van het Nieuwe Testament in een kort tijdsverloop van ongeveer 50 jaren zijn geschreven. In dat tijdperk zijn er perioden, waarin verscheidene boeken moeten worden geplaatst en de volgorde van de dicht bij elkaar liggende boeken is niet altijd met een dergelijke mate van zekerheid aan te geven, als noodig zou zijn om aan de hand daarvan den gang der openbaring te schilderen. Een tweede bezwaar tegen deze methode zou zijn, dat daarmee geen recht gedaan wordt, aan hetgeen juist een bijzonder kenmerk is van de Nieuwtestamentische Godsopenbaring. Deze moge haar middelpunt hebben te Jeruzalem, ze is niet tot de heilige stad, zelfs niet tot het heilige land beperkt. Evenmin is de opteekening van de stof in een bepaald deel der aarde geschied. Als de scheidsmuur valt, valt hij en blijft hij niet voor sommige dingen bestaan. Ook heiden-christenen worden verwaardigd openbaringen te ontvangen, ze worden uitgekozen om die op te teekenen. God openbaart zich op denzelfden tijd in Palestina en daarbuiten, er loopen verschillende lijnen naast elkaar. We zullen later nog moeten trachten te vinden, waartoe dit verschijnsel ons brengt bij de geschiedenis der openbaring, nu mag reeds vastgesteld, dat het ons belet die geschiedenis zóó te schrijven, dat we de bronnen gebruiken in de orde, waarin ze chronologisch zijn ontstaan.

Nog zwaarder weegt een derde bezwaar.

In het algemeen kan gezegd, dat het Nieuwe Testament bevat evangeliën en brieven. De brieven zijn het eerst geschreven, daarna volgden de evangeliën. Wie dus de geschiedenis der openbaring zou trachten te teekenen naar aanleiding van de boeken deze in chronologische orde nemende, zou genoodzaakt zijn eerst den inhoud der brieven te grijpen, dan die der evangeliën. Natuurlijk is dat ondoenlijk. De brieven zijn gericht aan lezers, die weten,

dat Jezus op aarde heeft geleefd en onderstellen elk oogenblik de kennis van de feiten uit Zijn leven. In dien zin volgen ze op de evangeliën. En de geschiedenis der openbaring, die niet vraagt, hoe de boeken zijn ontstaan, doch die met hun inhoud te doen heeft, zal in verband daarmee de stof der evangeliën moeten laten voorafgaan.

Met opzet zeiden we: de stof der evangeliën, want we raken hier aan een nieuwe moeilijkheid. Wat de evangeliën verhalen, moge vallen, vóór dat de brieven werden geschreven en in elk opzicht om het karakter, van hetgeen verhaald wordt, vóór de brieven behooren, dat mag ons het feit niet doen vergeten, dat de evangeliën zelf na de brieven zijn geschreven. Hier helpt ons, dat we vroeger konden vaststellen, dat ook de grafische inspiratie is een openbaringsdaad Gods, d.w.z. de evangeliën bevatten niet slechts de beschrijving van openbaring, ze zijn ook als geschrift openbaring. In het algemeen zullen we dus bij de geschiedenis der openbaring eerst als bron hebben te gebruiken, hetgeen in de evangeliën en ten deele ook hetgeen in de Handelingen der Apostelen staat opgeteekend, dan volgen de brieven en daarna komen de evangeliën en de Handelingen zelf, nu niet naar hun inhoud maar als geschriften. Of het mogelijk zal zijn nog nader in de bronnen te onderscheiden, moet later aan de orde komen, want eerst dienen we nog iets breder te handelen over dat dubbele karakter van de evangeliën, over de tweeërlei wijze, waarop de evangeliën in de geschiedenis der openbaring als bron ter sprake komen.

Ik verwacht de vraag, zijt ge hier niet teruggekomen bij de boven afgewezen theorieën van Bijbelsche theologie of gemeente theologie. Ook die beide immers, die eventueel samen kunnen gaan, nemen de evangeliën dubbel. Ze hebben ze eerst noodig voor de stof, voor het optreden of de leer van Jezus en daarna voor de theologie van den evangelist of de ervaring der latere gemeente. Wat door ons werd voorgesteld, is aan deze gedachte slechts schijnbaar gelijk. Het groote verschil is hierin gelegen, dat, naar wij oordeelen, de evangeliën geschreven zijn door inspiratie van den Heiligen Geest, zelf openbaring Gods zijn.

We nemen dan ook geen verschil aan tusschen den evangelist en zijn Heiland, in dien zin, dat hij de leer, het onderwijs van Jezus niet objectief juist zou hebben beschreven, dat hij zou hebben vergroot en verheerlijkt, maar alleen in dien zin, dat we de stof zelf wenschen te onderscheiden van de Goddelijk getrouwe opteekening daarvan.

Staat dit eenmaal vast, dan kunnen we trachten de opteekening van de evangeliën — en ook van de Handelingen, want wat van de evangeliën geldt, kan mutatis mutandis ook van de Acten verklaard — als eigen vorm van Goddelijke openbaring te waardeeren. Van hetgeen er ligt tusschen de feiten zelf en de opteekening der feiten in de evangeliën, is ons weinig bekend. Toen de litterair-kritische vraagstukken aller aandacht in beslag namen, is hypothese na hypothese opgesteld om het Synoptisch probleem te verklaren. In den tegenwoordigen tijd trekt het niet veel belangstelling meer, misschien ook wel, omdat verreweg de meesten zich kunnen vinden in de m. i. niet te handhaven tweebronnen-hypothese ¹⁾. Wel maakt men zich thans druk over het geen aan de evangeliën, of dan aan de twee bronnen der evangeliën: Markus en de logiabron zou zijn voorafgegaan. Het is de vorm-historie, die dit terrein heeft betreden. De cultus zou gedreven hebben tot het opstellen van verhalen. Losse geschiedenissen, voorbeelden, spreuken zouden in een raam zijn gebracht en aldus geworden zijn tot een min of meer samenhangend stuk, dat echter nog op elke bladzijde zijn oorsprong zou verraden ²⁾. We zeggen niet, dat deze studiën zonder belang zijn. Wel gelooven we, dat wij ze heden kunnen laten, voor wat ze zijn. Ons doel is te vragen, waar is openbaring. Nu is er in abstracto niets, dat ons belet te onderstellen, dat er allerlei aan het ontstaan van onze evangeliën is voorafgegaan, ik zeg opzettelijk in abstracto, omdat ik in concreto niet kan aannemen, op historische overwegingen, dat het veel is geweest, maar van dat alles is ons niets bekend. Dat er openbaringen Gods geweest zijn, die de in de evangeliën opgeteekende stof hebben bewaard en verduidelijkt, kan zeer wel

¹⁾ Zie *Geref. Theol. Tijdschr.*, XVI, 5, Sept. 1915. — ²⁾ Een mooie samenvatting bij Erich Fascher, *Die formgeschichtliche Methode*, 1924.

worden aangenomen, maar we weten er niet van en in een geschiedenis der openbaring kunnen we er daarom niet mee rekenen. Zelfs al zou het bericht van den Canon Muratorianus volkomen betrouwbaar zijn, dat Johannes zijn evangelie niet heeft geschreven, dan na bijzondere openbaring ¹⁾ te hebben ontvangen, dan kan ons dat toch niet helpen, èn omdat het hier slechts om iets formeels gaat, den drang om te schrijven, èn bovenal, omdat het bericht van deze openbaring niet door Goddelijke openbaring tot ons kwam. Voor de geschiedenis der openbaring valt praktisch wat er ligt tusschen de opgeteekende feiten en de opteekening zelf geheel weg. Alleen in de daden en woorden van Christus en Zijn apostelen en in de teboekstelling daarvan komt ons normale openbaring tegemoet en alleen deze openbaringen moeten op hun eigen plaats worden gesteld.

Door een en ander is echter nog niet de vraag beantwoord, hoe dan in de evangeliën kan worden onderscheiden, waar we feiten hebben en waar toevoeging, verklaringen, hoe ge het noemen wilt, die later zijn geopenbaard. Toch is dat zeer wel aan te geven. Elk evangelie verhaalt ons feiten uit het leven van Jezus, vermeldt Zijn woorden en die der apostelen. Maar reeds van oude tijden af is opgemerkt, dat de prediking en het werk van Christus niet door één evangelist zóó kon worden beschreven, dat we in dat eene boek alles ontvingen, wat we noodig hadden ²⁾. De evangeliën, al zijn ze door inspiratie tot stand gekomen, zijn geschreven in menselijke taal voor menschen verstaanbaar en het groote mysterie, God geopenbaard in het vleesch, is voor menschen niet begrijpelijk te maken. Zoo geeft elk der vier evangelisten zijn eigen kijk op het werk van Jezus. Hij doet dat niet door de stof niet objectief zuiver weer te geven, maar allereerst door de keuze der stof. Zoo kiest Mattheus in verband met zijn doel vooral dat uit het werk van Jezus, waarmee hij den Joden kan bewijzen, dat Jezus de Messias is, omdat de Schriften in en door Hem werden vervuld. Overeenkomstig zijn plan de Romeinen te winnen, schrijft Markus en

¹⁾ Can. Mur., reg. 9 vlg. — ²⁾ Iren., Adv. haer., 3, 11, 8.

Lukas wil den intellectueel overtuigen, dat Jezus van Nazareth de Christus is. Maar de keuze van de stof is niet het eenige, ook de orde werkt mee. Daarna komt ook de inlassching van verschillende woorden, die de evangelist ter verklaring er aan toevoegt, zoo krijgt elk evangelie zijn eigen cachet.¹⁾

Het duidelijkst is dit alles bij Johannes' evangelie waar te nemen. Jezus heeft tijdens Zijn omwandeling op aarde door woord en werk de schare, Zijn discipelen trachten te overreden, dat Hij, de Zoon des menschen ook de Zoon van God, de Messias was. Johannes geeft die prediking niet zonder meer, Hij gebruikt haar tegen de ketters, brengt haar daartoe in een raam. Jezus begint op de aarde, Johannes begint in den hemel en laat het werk van Jezus dienen om te bewijzen, dat de Zoon van God is de Zoon des menschen²⁾. Zoo is bij Johannes de eigen arbeid, zeggen we liever de nieuwe openbaring het grootst. Maar Johannes komt dan ook het laatst. Zijn evangelie hoort in een andere periode dan de Synoptici. In Johannes is de openbaring niet slechts thetisch ook antithetisch van karakter, ze wil bewaren door dwalingen te keeren. Maar laat dit waar zijn, daarmee is toch de aard van het vierde evangelie geen andere geworden dan die der Synoptici.

Zien we wel, dan is op deze wijze aan het eigenaardig karakter der evangeliën recht gedaan. We beginnen met aan deze geschriften de stof te ontleenen. En later komen dezelfde geschriften nog eens aan de orde, maar nu in verband met het typische, het kenmerkende, dat ze dragen als boek en dat hen van andere soortgelijke onderscheidt. Dat de evangeliën tweemaal ter sprake komen en de brieven slechts eens, behoeft ons niet te verwonderen.

¹⁾ Daarmede is natuurlijk niet bedoeld te zeggen, dat er geen moeilijkheden meer overblijven. Een goede, aan alle eischen voldoende harmonie der evangeliën is niet samen te stellen, het bijzonder karakter, dat elk der evangeliën draagt, laat niet toe ze in elkander te werken. Maar ook afgedacht daarvan is het niet altijd gemakkelijk of zelfs mogelijk, de verschillen tusschen de evangeliën te verklaren uit den opzet of anderszins of alle gebeurtenissen geheel met elkaar in overeenstemming te brengen. De praktijk plaatst voor moeilijkheden, die echter de theorie niet aantasten. — ²⁾ Breeder „Christuservaring”, 1918, bl. 11 vlg.

Bij de brieven heb ik één openbaring Gods, de brief wordt opgeschreven, als de stof wordt geopenbaard. En al laat zich ook hier de grafische inspiratie onderscheiden van de openbaring der stof, praktisch vallen ze samen, het is één enkele daad Gods. Anders is het bij de evangeliën en de Handelingen. Hier is eerst een openbaring Gods geweest en enkele tientallen jaren later volgt een nieuwe openbaring, waardoor het vroeger geopenbaarde wordt te boek gesteld. Dit tweemaal zich openbaren rechtvaardigt een dubbele behandeling. Men zou hier tegen kunnen opmerken, dat toch bij de brieven tweeërlei is, omdat ze menigmaal geven de opteekening, van wat ook is gepredikt. Herinnert niet Paulus meer dan eens, dat hij niet anders doet dan herhalen, hetgeen hij zeide, toen hij bij hen was. Dit laatste is niet te ontkennen, toch blijft er verschil. Bij de evangeliën bestaat de stof, die ze vermelden uit feiten en woorden, die even zoovele openbaringen Gods zijn en nu als zoodanig worden beschreven. Bij de brieven kunnen we op goede gronden aannemen, dat Paulus vroeger reeds predikte, veel van wat hij nu schrijft, maar hij bedoelt niet zulk een vroeger gehouden prediking over te brieven, doch schrijft, wat op dat oogenblik voor die lezers noodig is. De evangelisten grijpen naar het verleden, naar hetgeen door anderen dan zij zelf is gedaan en gesproken, gebruiken oude openbaringen, de briefschrijvers geven hun eigen woord, dat ze hoogstens aan laten knoopen bij feiten, die ze bovendien als bekend onderstellen. Zoo blijft er een aanmerkelijk verschil.

Met dit alles hebben we nog een ander niet onbelangrijk resultaat verkregen. In de geschiedenis der openbaring hebben we, lettende op de bronnen, drie perioden leeren onderscheiden. De eerste periode geeft het optreden van Christus op aarde, Zijn lijden en sterven, Zijn opstanding, de uitstorting van den Heiligen Geest. Dit tijdperk valt vóór alle geopenbaarde opteekening der openbaring. Een volgende periode is die van de brieven, een derde die, waarin de evangeliën en de Handelingen worden geschreven, dat is in het algemeen gezegd, die, waarin de stof uit de eerste periode door inspiratie des Geestes wordt geboekstaafd. Om later te noemen redenen spreken we hier niet

van de maar van een tweede en derde periode, straks moet nog nader onderscheiden. In de eerste periode zal het niet zoo moeilijk zijn een historisch verloop der openbaring aan te wijzen, de evangelen mogen de feiten niet streng chronologisch meedeelen, de gang van het verhaal en de opeenvolging der woorden in het algemeen is toch niet onduidelijk aangegeven. Veel moeilijker is het in de tweede periode een chronologische orde aan te wijzen. Vooreerst staat de volgorde, waarin de brieven zijn geschreven, niet onomstootelijk vast, in de tweede plaats vinden we hier het verschijnsel, dat verschillende apostelen naast elkaar schrijven aan zeer verschillende gemeenten. Daardoor is er niet meer één ontwikkeling, doch een naast elkaar loopen van verschillende lijnen. En in de derde plaats, de laatste der brieven zijn zeker geschreven gelijktijdig met, zelfs na sommige evangelen en vertoonen trekken, die ook aan deze evangelen eigen zijn. In de tweede periode loopt alzoo niet een bepaalde lijn als in de eerste. Toch zal het nog mogelijk zijn een vroeger en later te onderscheiden. De oudere brieven van Paulus dragen een ander karakter dan de latere, zelfs laten zich in de brieven van den grooten apostel der heidenen zeer gemakkelijk vier groepen onderscheiden. Onder de algemeene brieven zijn er die, evenals de brief aan de Hebreënen, duidelijk vallen na alle Paulinische, dat geeft minstens een vijfde groep. Maar wat zoo nog bij de brieven mogelijk is, blijkt ondoenlijk bij evangelen, Handelingen en Openbaring. Hier is een naast elkaar zonder meer. De personen van de schrijvers verschillen evenzeer als de personen aan wie en de plaatsen waar geschreven werd. We hebben dit feit te constateeren zonder meer. Wel kan men, gelijk boven reeds werd gedaan, een verschil maken tusschen de Synoptici aan de eene zijde en Johannes aan de andere en zou men in verband daarmee kunnen spreken van een voortgaan der openbaring. Wanneer men er echter op let, dat het antithetische ook reeds bij de brieven voorkomt, wordt het bezwaarlijk dit zoo hoog aan te slaan, dat daarom alleen reeds van een ontwikkeling zou kunnen worden gesproken. Veiliger lijkt het voorloopig bij de evangelen te letten, op wat alle gemeen hebben.

3e periode:

De verschillen zijn er tusschen de evangeliën, het meest tusschen dat van Johannes en de andere, maar dat geeft nog niet genoeg om gezien de overeenstemming verschillende fasen in de geschiedenis der openbaring te onderscheiden. Als we later meer gegevens hebben verkregen, zal duidelijker onderscheiding mogelijk blijken.

Met deze onderscheiding der bronnen in drie groepen is op zichzelf al iets omtrent het verloop der Nieuwtestamentische Godsopenbaring gezegd, juist omdat die bronnen zelf openbaring zijn. Daarom noemden we het nu gevondene reeds een niet onbelangrijk resultaat, dat ons later helpen kan, als we het geheel der ontwikkeling zullen pogen te schetsen.

Een enkele vraag blijft bij dit onderwerp nog ter behandeling over. Het is met het schrijven van brieven en evangeliën niet afgeloopen. De boeken zijn ook verzameld, gebundeld. Zeer zeker is deze verzameling een daad van zeer veel gewicht. Eerst als de boeken, die op elkander waren aangelegd en door hun bijzonder hen van alle andere boeken onderscheidend karakter bij elkander behooren, bij elkander zijn gekomen, is er een Nieuw Testament. In die verzameling werkt zeer zeker openbaring, Dr. Kuyper wil hier zelfs van inspiratie spreken ¹⁾. Het wil ons echter voorkomen, dat deze openbaring Gods, in de geschiedenis der openbaring niet meer thuis behoort. De verzameling bracht geen nieuwe stof, ze is een formeele daad en de openbaring Gods in deze is bewaren en naar elkander doen komen en doen belijden. Maar nieuwe openbaringen in dien zin, dat meerdere kennis van God wordt meegedeeld, is hier niet. Daarom moet de geschiedenis der Nieuwtestamentische Godsopenbaring ophouden, als het laatste in het Nieuwe Testament opgeteekende feit is geschied, het laatste woord gesproken, het laatste boek geschreven. Het is merkwaardig, dat die drie dingen in tijd ongeveer samenvallen. Het gaat hier om de geschriften van Johannes, de openbaring, die hij op Patmos ontving en het woord, dat 21 : 23—25 in zijn evangelie is ingelascht. Wanneer de Bijbelsche Geschiedenis op-

¹⁾ KUYPER, a.w., II, bl. 494 vlg.

houdt en de Kerkgeschiedenis begint, dan is ook de geschiedenis der openbaring tot haar eindpunt gekomen.

Het vraagstuk, of de boeken betrouwbaar de Goddelijke openbaring hebben bewaard, behoeft bij ons uitgangspunt geen bespreking. De boeken zijn zelf openbaring, ze zijn geïnspireerd, daarmede is alles gezegd. En we mogen verder verwijzen naar de dogmatische uiteenzettingen over de betrouwbaarheid van de Schrift in het algemeen en van het Nieuwe Testament in het bijzonder. Dat alles heeft echter nog een gevolg, waarop we niet verzuimen mogen te verwijzen en dat is, dat het woord door Jezus zelf gesproken, niet minder gezag heeft, d.i. tevens even zeker een plaats heeft in de geschiedenis der openbaring, als de spreuk onder inspiratie gegeven door een apostel.

IV.

We komen tot een volgend vraagstuk.

In het Oude Testament loopt alles naar Christus. Steeds duidelijker worden de voorzeggingen. Als na David niemand meer zeggen kan, dat uit zijn lendenen de Christus zal worden geboren, dan gaan de profeten toch verder, ze ontwikkelen het werk van den knecht des Heeren, ja noemen de plaats en berekenen den tijd van Zijn geboorte. We zeggen natuurlijk niet, dat daarmede het verloop van de geschiedenis der Oudtestamentische Godsopenbaring reeds is aangegeven of gekarakteriseerd, wel mag het genoemde voldoende zijn om er aan te herinneren, dat het hier niet moeilijk zal vallen een bepaalde ontwikkeling, een voortgaan der openbaring aan te wijzen.

Op het eerste gezicht kon het schijnen, of dit bij de Nieuwtestamentische Godsopenbaring onmogelijk was, althans schijnen, dat hier, anders dan bij de Oudtestamentische, niet van opklimming doch van afdaling moest worden gesproken. Aan het begin van de nieuwe bedeeing staat de vleeschwoording des Woords. Christus komt op aarde, lijdt, sterft, staat op en door Zijn werk komt de volledige verzoening. Alles is volbracht en vervuld, wat

kan er na Hem meer noodig zijn? De apostelen zijn Zijn getuigen, die de prediking van Zijn opstanding hebben te verbreiden¹⁾. Alles daalt neer uit het werk van Christus, Hij de zegenende Heiland is het, Die de harten tot zich trekt en uit den hemel alle dingen regeert²⁾. Zoo doet zich als van zelf de vraag op, of niet in Christus de openbaring Gods haar hoogtepunt heeft bereikt, of er na Hem nog van voortgang kan worden gesproken.

Deze vraag is alleen te beantwoorden door recht te onderscheiden. Het is inderdaad juist, dat er geen hogere openbaring Gods is, dan in Hem, in Wien het Woord vleesch geworden is, in Wien al de volheid der Godheid lichamelijk woont³⁾. Maar iets anders is het feit en de mededeeling, de beschrijving van het feit. God heeft zich in Christus geopenbaard, doch Hij heeft zich weer geopenbaard, toen de verschijning van Christus werd beschreven. Reeds eerder hebben we de beschrijving van het feit, als nieuwe openbaring, van het feit zelf leeren onderscheiden. En reeds eerder hebben we gezien, dat het feit der Godsopenbaring, in Christus, door geen beschrijving wordt uitgeput. Die Hem in het vleesch aanschouwd hebben, hebben ook, zelfs, als ze in Hem zagen den Christus Gods, Zijn heerlijkheid niet ten volle kunnen waardeeren of verstaan, omdat ze die niet konden verdragen. En als door nieuwe openbaring, door inspiratie de heerlijkheid beschreven wordt, dan is die beschrijving wel juist, wel waar, maar niet adaequaat, ze blijft onder hetgeen er is geschied, dat in menschenlijke taal niet beschreven kan worden, al kan het ook niet beter beschreven worden dan de door Gods Geest gegeven, maar door het bewustzijn van beperkte menschen gegane beschrijving doet, die in het Nieuwe Testament is opgenomen. Menschenlijke taal kan het centrale wonder Gods, gelijk het in Christus tot ons komt, niet uitputten. Ware dit het geval, dan hadden we aan één opteekening, van wat Christus deed en was, genoeg gehad. Maar nu dat niet zoo is en toch Christus niet is blijven leven, hetgeen ook de aard van Zijn werk, de taak, die Hij te volbrengen had, niet toeliet, nu moet ook na

¹⁾ Hand. 1 : 8, 22. — ²⁾ 1 Kor. 15 : 25; Kol. 3 : 1—4; enz. — ³⁾ Joh. 1 : 14; Kol. 2 : 9.

de verschijning van Christus de bijzondere openbaring Gods tot zaligheid nog verder gaan, nu is er nog een reeks van openbaringen noodig, waarin wel degelijk een opklimming is aan te wijzen, omdat het werk van Christus er ons steeds duidelijker door wordt bekend gemaakt.

En daarop komt het aan. Zeer zeker leert de Schrift een doorgaande werking van Christus uit den hemel in de harten der geloovigen van alle tijden door den Heiligen Geest. Maar deze openbaring Gods is secundair. Ze is niet normatief, ze geldt niet voor velen, maar werkt individueel, ze maakt ons Christus en Zijn werk niet bekend, doch bindt er ons aan, ze is de terugslag, op wat eerst is geschied, ze is de spits op den toren, die den toren volledig doet zijn. Het geschreven Nieuwe Testament bevat de opteekening van de openbaring Gods in Christus en het is aan die opteekening, dat we gehouden zijn, waaraan we alles ontleenen. Die opteekening volgt op de komst van Christus, gaat daarvan uit en sluit daarbij aan en eerst door die opteekening, die ons het grondleggende feit doet kennen, er het Goddelijk vervolg op is, ontvangen we zooveel openbaring van Christus, als we behoeven, en in dat opzicht kan er van voortgang, wil men, zelfs van opklimming worden gesproken. Eerst door deze nadere ontplooiing leeren we de beteekenis van het grondfeit beter verstaan.

Wat we zoo theoretisch vaststellen, is volkomen in overeenstemming, met hetgeen Jezus zelf heeft gesproken. Ja Hij heeft zelfs een bepaalden weg ons aangewezen. Jezus maakt ook onderscheid. Als Hij op Golgotha sterft, dan roept Hij: Het is volbracht. Er is geen offer meer noodig, de schuld is verzoend ¹⁾. Maar heel anders staat het met de prediking van het werk van Christus. Hier zegt Jezus zelf, alhoewel de hoogste Profeet: Nog vele dingen heb Ik u te zeggen, maar gij kunt die nu niet verdragen ²⁾. Daarmede spreekt Hij het uit, dat kort voor Zijn sterven de prediking van Zijn werk, de verkondiging, die de beteekenis er van verklaart, nog niet is afgelopen. De voltooiing

¹⁾ Joh. 19 : 30, vgl. Hebr. 10 : 14. — ²⁾ Joh. 16 : 12.

hee
Zijn
het
ges
beh
van
van
weg
M
gro
voe
bela
zou
kon
doe
nu
dige
ons,
gaat
had
niet
Hij
denl
feite
Gee
is e
spra
kenc
Chri
dit v
gest
moe
ding
aan

heeft Jezus tijdens Zijn omwandeling op aarde niet gegeven. Na Zijn opstanding heeft Hij slechts weinig meer gepredikt. Juister is het misschien met het oog op Hand. 1 : 3 te zeggen: van de gesprekken door Jezus met de Zijnen gehouden na Zijn opstanding behoort weinig tot de openbaring, die bestemd was voor de kerk van alle tijden. Jezus heeft een anderen weg gewezen: Hij spreekt van den Geest der waarheid, die naar de volle waarheid den weg wijzen zal ¹⁾.

Met deze uitspraak van onzen Heiland is een zaak van zeer groot belang onder onze aandacht gebracht. Joh. 16 handelt uitvoerig over de komst van den Heiligen Geest. Het is in het belang der discipelen, dat Jezus tot den Vader gaat, want dan zou de Trooster komen. Reeds daaruit blijkt, hoe gewichtig die komst is. De Geest zal een overtuigend, een weerleggend werk doen in de wereld. Maar de Geest zal ook, wat de discipelen nu nog niet kunnen verdragen, spreken en de toekomst verkondigen. Dat zijn twee dingen, waarop wel valt te letten, ze leeren ons, dat de openbaring niet maar doorgaat, maar dat ze verder gaat. Er komt meer, dingen, die de discipelen tot nu toe niet hadden gehoord. Nieuwe dingen zijn dat aan den eenen kant niet, de Geest zal niet spreken van zichzelf, doch spreken, wat Hij hoort. Hier is de tegenwoordige tijd gebruikt, we hebben te denken, aan hetgeen later heet: het nemen uit het Mijne. De feiten blijven voorafgaan, nieuwe feiten komen er niet bij, de Geest spreekt, wat Hij hoort van Christus, Die in de heerlijkheid is en verheerlijkt daardoor juist den Zoon ²⁾. Er is echter ook sprake van de toekomst. Niet dat Jezus daarvan niets had bekend gemaakt, Zijn discipelen wisten de hoofdzaak, n.l. dat de Christus weder komen zou op de wolken des hemels. Toch is dit verkondigen van de toekomst door den Geest op één lijn gesteld met het spreken, van hetgeen Hij hoort. De bedoeling moet wel zijn, dat bij deze prediking van de toekomst vele nieuwe dingen zullen worden geopenbaard en we denken hier dadelijk aan hoofdstukken als 1 Thess. 4 of 2 Thess. 2, aan de heele

¹⁾ Joh. 16 : 7 vlg. — ²⁾ Vgl. ook Joh. 15 : 26.

Openbaring van Johannes. Op dit gebied is het niet maar uitbreiding, verduidelijken, van wat de discipelen niet konden dragen, maar wel degelijk het brengen van een geheel nieuwe openbaring.

Aldus is ons een inzicht gegeven in den voortgang der openbaring en het merkwaardige daarbij is, dat we hier ten naaste bij tot dezelfde drie perioden komen, die we reeds eerder gedrongen waren te onderscheiden. We hebben eerst de groote feiten, dan komt de toelichting des Geestes, die openbaart, wat in den tijd, dat de feiten gebeurden, niet was bekend gemaakt en daarnaast loopt het openbaren van de toekomst. Nu gaat het zeer zeker niet geheel op dit laatste gelijk te stellen, met wat we vroeger noemden een derde periode. Jezus heeft tijdens Zijn omwandeling op deze aarde gepredikt, van hetgeen bij Zijn wederkomst zou geschieden. Paulus heeft er over gehandeld in zijn eerste brieven. Maar wel kan gezegd, dat de uitvoerigste prediking, die we hebben n.l. de Openbaring van Johannes, die alles samenvat, die een machtige beschrijving geeft van het geheel, omdat als het ware de volle geschiedenis der kerk tot aan het einde aller dingen aan het oog van Patmos' ziener is voorbijgegaan, valt in de laatste periode der Nieuwtestamentische Godsopenbaring.

Wanneer we dan, zij het iets minder scherp, ook hier een drietal perioden kunnen onderscheiden, dan zal het niet moeilijk zijn van elk van die het eigen kenmerk aan te wijzen. Uit het gegevene blijkt reeds, dat het niet aangaat te zegen, dat de Goddelijke openbaring in elk van die perioden op dezelfde wijze is geschied. 1 - In de komst van Christus in het vleesch straalt zeer zeker de Goddelijke heerlijkheid het duidelijkst uit. Maar het is niet opgemerkt. 2 - De volgende periode is die van de analyse, de Geest doet verstaan, hetgeen in Christus is gegeven. Wat de menschen betreft, is de heerlijkheid van deze periode grooter. Hier zijn de bevende en ongestadige apostelen geworden de helden Gods, die de wereld doorgaan met het getuigenis van den Christus. En in het derde tijdvak, als we zoo even mogen spreken over de apocalypse van het einde, aanschouwen we de grootheid van het werk van

Christus en van den Heiligen Geest in de wereld, in de kerk, die uitloopt op een volledige zegepraal.

Als vanzelf sluiten zich hierbij eenige gedachten aan.

Wanneer de inspiratie ophoudt, houdt de Nieuwtestamentische Godsopenbaring op. Onder de leiding des Geestes heeft de kerk wel weten te belijden en juist onderscheiden, wat al en wat niet in den kanon hoorde. In verband daarmee staat, dat omstreeks 200, toen voor het eerst van een Nieuw Testament als boek kon worden gesproken, ook de bijzondere openbaringen Gods in den vorm van glossolalie, profetie, wonderen ophielden ¹⁾. Maar we leerden, door hetgeen we bespraken, ook zien, dat er een natuurlijke afsluiting is, de openbaring, die normatief was en bestemd voor volgende tijden, kon ophouden, omdat na de feiten de analyse der feiten was gegeven en ook een uitblik op de toekomst. Natuurlijk houden we staande, dat de openbaring Gods doorloopt tot de wederkomst van Christus, maar het gaat hier om deze bijzondere normatieve openbaring, en die is tot afsluiting gekomen in de voorspelling van hetgeen er gebeuren zou. En als dat geschied is, houdt de Bijbelsche Geschiedenis op en gaat de kerkgeschiedenis, de afwikkeling van het programma uit de Apocalypse beginnen. Het einde is, dat de periode, die met Jezus' geboorte begon, eindigt met Zijn wederkomst.

V.

Nog één punt dient onder de oogen te worden gezien, alvorens we spreken over het verloop der Nieuwtestamentische Godsopenbaring. Hebben op dat verloop, op die ontwikkeling ook factoren van buiten invloed geoefend?

Deze vraag dient nader te worden omschreven. Wat verstaan we onder factoren van buiten? In het algemeen gesproken zulke, die niet behooren tot de bijzondere openbaring, welke bestemd

¹⁾ Zie hierover *Kanon en Tekst van het Nieuwe Testament*, 1916, blz. 13 vlg. Godsopenbaring

is voor de kerk aller eeuwen. Zoo wenschen we het uit te drukken, om dadelijk af te snijden de meening, alsof we het oog zouden hebben op verschijnselen, die buiten God omgaan. Daarvan is natuurlijk geen sprake, want zulke verschijnselen bestaan er niet. We behoeven hier niet eens te handelen over het verband tusschen algemeene en bijzondere openbaring. Het is voldoende er op te wijzen, dat Gods Voorzienigheid alle dingen regeert. De bijzondere openbaring is niet iets, dat komt vallen in een wereld, waarover Gods bestuur niet gaat, zoodat ze maar af moet wachten, welke ontvangst haar zal ontmoeten, om niet te zeggen, waar ze zal neerkomen. God heeft alle dingen in Zijn hand, de bijzondere openbaring komt op den tijd door Hem vastgesteld en Hij laat naar Zijn heiligen wil de omstandigheden mede of tegenwerken. Gods bestuur is één en Zijn plan is één, alle dingen komen op hun juisten tijd. De Schrift zelf houdt dit nadrukkelijk staande, als ze spreekt — van de volheid des tijds en daarmede te kennen geeft, dat de Zoon van God in de wereld gekomen is op den tijd, waarheen al de voorafgaande zich richten. Dit alles hebben we te bedenken, als we de uitdrukking factoren van buiten gebruiken. Van te voren staat daarbij vast, dat God zelf in en door die factoren heeft gewerkt en dat Hij ze met Zijn bijzondere openbaring in verbinding bracht.

X 1. Bij deze factoren van buiten nu, vallen twee groepen te onderscheiden. Tot de eerste soort rekenen we zulke, die alhoewel buiten de openbaring toch aan die openbaring niet vreemd zijn. God geeft Zijn openbaring in den loop der geschiedenis, door de geschiedenis. Ze komt in het leven der menschen, bepaald in het leven van Israël. God geeft haar niet als een systeem, geen dogmatiek of ethiek. Evenmin zóó, dat ze als een opzichzelf staand iets, los van al het andere, als een oliedrop op de wateren zweeft. Het duidelijkst komt dit misschien aan het licht tijdens Israëls tocht door de woestijn. Dan staat het volk aan het begin van een nieuw, een eigen bestaan. Mede met het oog daarop ontving het van den Heere tal van wetten en instellingen. Nu moge het van de voornaamste gelden, dat ze op eens, wil men zonder

bepaalde aanleiding zijn gegeven, van andere geldt juist het tegenovergestelde. Er is iets gebeurd, men weet geen raad, en vraagt den Heere, wat men doen zal. Dan schenkt God in verband met die gelegenheid aan Israël een blijvende wet. Hier is dus een factor buiten de openbaring, die de aanleiding wordt van nieuwe openbaring. Maar twee zaken zijn dadelijk duidelijk. Vooreerst dat Gods bedoeling in deze dingen uitkwam, Hij heeft het zóó bestemd, opdat die nieuwe inzetting zou kunnen worden gegeven. En in de tweede plaats, al liggen deze factoren als zoodanig buiten de openbaring, ze hebben er toch iets mede te maken, ze werken onder het volk, dat God kent, dat reeds openbaring heeft en dat in verband daarmee het voortgaan der openbaring vraagt.

Deze dingen zijn ook bij het Nieuwe Testament van groote beteekenis. Als Jezus predikt, heeft Hij hoorders. Die hoorders stellen vragen, welke Hij beantwoordt. Men komt tot Hem met de zieken, opdat Hij ze zou genezen en zoo openbaart Hij Zijn macht. De zonde, het ongeloof der discipelen nopen Hem tot terechtwijzigingen en bestraffingen. Dat brengt voortgang der openbaring. We hebben vroeger afgewezen de opvatting, die feitelijk de geloofservaring der apostelen stelt op de plaats, waar de Goddelijke openbaring behoort te staan, of althans aanneemt, dat die openbaring niet tot ons is gekomen, dan nadat ze gekleurd is door de ervaring der berichtgevers. Hier is nu het oogenblik, dat we op de apostolische ervaring moeten wijzen. Ze heeft niet de openbaring op haar wijze weergegeven, maar ze heeft wel op de openbaring gereageerd door vragen en opmerkingen, door geloof of ongeloof en dat is de weg geweest, waarin Christus nieuwe openbaringen heeft geschonken. De ervaring stelt problemen, die door openbaring worden opgelost.

Vergissen we ons niet, dan vallen ook hier drie perioden te onderscheiden. Over de eerste spraken we zoo juist. Lezen we de Handelingen der Apostelen, dan komen we voor andere dingen te staan. Het program, van hetgeen Lukas in dit boek beschrijft, vinden we in dit woord des Heeren: En gij zult getuigen van van Mij zijn in Jeruzalem en in geheel Judea en Samaria en tot

aan het einde der aarde ¹⁾. Het boek der Handelingen beschrijft dezen gang. We zien de apostelen eerst te Jeruzalem arbeiden en in Judea. Dan gaan ze naar Samaria. Eindelijk worden geen grenzen meer in acht genomen en het evangelie komt tot Rome, ja, al spreken de Handelingen er niet over of de brieven, misschien zelfs in Spanje. Maar die voortgang van het evangelie is niet zonder beteekenis voor de openbaring. Dat blijkt reeds uit een merkwaardig feit. Op het Pinksterfeest te Jeruzalem betuigen de teekenen, dat de Heilige Geest kwam en bleef wonen in de gemeente. Zoo menigmaal een nieuwe kring door het evangelie wordt bereikt, openbaren zich dezelfde of soortgelijke teekenen, ongetwijfeld om aan te duiden, dat ook in dien nieuwen kring de Geest van God was neergedaald. We lezen daarvan althans bij Cornelius en bij de discipelen van Johannes te Efeze, er is grond om te vermoeden — in verband met het feit, dat de andere omstandigheden gelijk zijn — dat het ook te Samaria zal zijn geschied ²⁾. Natuurlijk is dat niet het eenige. Als de prediking komt tot andere volken, komt zij voor andere toestanden. Een Simon de Toovenaar zou te Jeruzalem niet zijn geduld en tooverboeken behoeften daar niet te worden verbrand. Nieuwe zonden roepen om nieuwe openbaringen, vreemde volken komen met andere vragen. Zoo wordt de openbaring rijker, ze breidt zich uit en wordt al meer geschikt Gods openbaring voor heel de wereld te zijn.

Deze periode loopt langzamerhand over in een derde, de afval sluipt binnen. Het zijn niet alleen de ongerechtigheden der Joden, die moeten worden bestraft en de ongebondenheid der heidenen, die om beteugeling vraagt, in de kerk zelf komt de zonde, die zich tegen het evangelie verzet. Nu spreekt het vanzelf, dat tusschen de tweede en de derde periode niet een bepaalde grenslijn valt te trekken. De Heilige Geest werkte nauwelijks te Jeruzalem, of een Ananias en een Saffira boeten hun gruwel met den dood. De zondè van Simon den Toovenaar breekt te Samaria uit, als de apostelen juist zijn gekomen. Als Paulus enkele weken Thessalonica heeft verlaten, heeft de kerk al twee brieven noodig om in het rechte spoor te worden gehouden

¹⁾ Hand. 1 : 8. — ²⁾ Hand. 2 : 4; 10 : 44—46; 19 : 6 en 8 : 17.

en te Korinthe gebeuren dingen, die zelfs in de oogen der heidenen schandelijk zijn. Toch is er verschil. In al deze gevallen gaat het òf om zware zonden weliswaar, maar dan toch van individuen òf om meer verbreide zonden, maar die toch, zelfs van de Galaten kan men dat zeggen, aan de gemeente haar karakter als Christelijke kerk niet ontnamen. Het zijn de kerken, die worstelen om het rechte pad te vinden, die er soms van afwijken, doch in het algemeen het rechte spoor niet verlaten. In een volgende periode kunnen we gaan spreken van bewuste ketterij. De brief aan de Hebreëen handelt over den afval heel anders, veel scherper dan oudere brieven, hij vestigt het oog op de opzettelijkheid van de zonde ¹⁾. In de geschriften van den apostel Johannes, gaat het tegen den antichrist, die loochent, dat Jezus Christus in het vleesch gekomen is ²⁾. Het heele evangelie is gericht tegen hen, die ontkennen, dat de Logos, de Zoon van God, vleesch is geworden en onder ons heeft gewoond. Reeds in Paulus' Pastoraalbrieven gaat het in deze richting. Zoo zien we in de derde periode weer een aanmerkelijke voortgang der openbaring. Ze richt zich tegen de ontkenning in de gemeente en handhaaft de waarheid van het eenmaal gepredikte evangelie.

Gepaard met dat alles gaat een ander verschijnsel, dat meer van negatieven aard is, de loswikkeling van de kerk uit het Jodendom en het afgezonderd blijven van de heidenen, het op zichzelf leeren staan als Christelijke kerk. Aanvankelijk zijn de Christenen van de Joden niet gescheiden. Al heeft onze Zaligmaker al spoedig — gelijk het trouwens reeds met Johannes den Dooper het geval was — een eigen kring om zich verzameld, degenen, die daartoe behooren, nemen als Jezus zelf aan het Joodsche godsdienstige leven deel. Bij Caesarea Filippi had Jezus wel gesproken van een eigen gemeente, die Hij tegen de aanvallen van de hel zou beschermen ³⁾, maar aanvankelijk bleek daarvan nog niet veel. Zelfs na het Pinksterfeest vinden we de apostelen in den tempel, zij voelen zich nog één met het Joodsche volk. Naarmate de apostelen meer prediken en wonderen doen

¹⁾ Hebr. 6 : 4 vlg.; 10 : 26 vlg. — ²⁾ 1 Joh. 4 : 3. — ³⁾ Matth. 16 : 18.

en in verband daarmede de gemeente groter wordt, neemt ook de vijandschap toe, ze komt allengs niet alleen van overpriesters en schriftgeleerden, doch ook van het volk ¹⁾. Dat beteekent, dat heel het volk zich tegen de kerk van Christus keert, de vervolging breekt los. Die vervolging drijft de predikers uit Jeruzalem naar Samaria en verder, en veroorzaakt ook, dat de discipelen al losser worden van de Joden. Wel begint Paulus nog steeds met zijn volksgenooten, maar we krijgen toch soms den indruk, dat hij dit alleen pour acquit de conscience doet. Hij weet, dat de Joden zich niet zullen bekeeren, hij is en wil zijn apostel der heidenen. In den brief van Jakobus vinden we de Christenen misschien nog in de synagoge, in elk geval draagt hun samenkunst nog den Joodschen naam ²⁾, Paulus is in de eerste periode van zijn leven steeds door de Joden achtervolgd, als zijn einde nadert, is de vijandschap volkomen en weet hij ook te Jeruzalem, zelfs al houdt hij de wet, de Joden niet meer voor zich te winnen.

Dat in de eerste Joden-christelijke gemeenten heidensche invloeden zouden werken, is vrijwel buitengesloten, daarvoor was ook zelfs in de diaspora, althans op godsdienstig gebied, de scheiding tusschen Joden en heidenen te groot. Maar als het evangelie bij de heidenen ingang gevonden heeft, dan wordt het anders. De heidenchristenen hebben als vanzelf allerlei uit het heidendom meegebracht, dat diende te worden verlaten, de geregelde omgang met hun heidensche volksgenooten brengt hen met het heidensche geloof voortdurend in aanraking.

Wanneer we de brieven van Paulus lezen, dan merken we daar, dat het gaat om de bewaring der gemeente tegen heidensche levensmanieren als te Korinthe of tegen heidensche leeringen als te Kolosse. De afzondering van het Jodendom komt van de Christelijke kerk vragen een eigen leven, een eigen sfeer ³⁾, de vrijwaring tegen heidenschen invloed vraagt om nieuwen steun, om nieuwe wapenen ter verdediging. En die heeft de kerk ook ontvangen, de openbaring past zich aan aan de nooden van den tijd, ze gaat gestadig verder.

¹⁾ Hand. 6 : 9. — ²⁾ Jak. 2 : 2. — ³⁾ Men zie ook R. SCHÜTZ, *Apostel und Jünger*, 1921, bl. 114 vlg.

Eindelijk is een rustpunt bereikt. Jodendom en heidendom zijn beide overwonnen. Het eerste ligt ver achter den rug, het tweede is ter zijde gelaten en wordt niet meer begeerd. Dit punt beteekent tevens de afsluiting der Nieuwtestamentische Godsopenbaring.

Gaan we het verloop na, dan zien we van achteren nog duidelijker, hetgeen voorop gesteld werd, in al deze dingen werkt de Heere. Hij bestuurt de geschiedenis. Hij laat het evangelie met allerlei omstandigheden in aanraking komen, opdat daardoor de rijkdom van dat evangelie des te duidelijker aan den dag zou treden ¹⁾. We raken hier aan de voortgaande analyse, waarover bij een vorig punt is gesproken. In dit proces is de openbaring van openbaring geschikt voor één volk, geschikt geworden voor de wereld. Dat door de Nieuwtestamentische de Oudtestamentische dit tevens werd, zij hier slechts aangestipt.

2. Over factoren van buiten kan echter nog op een geheel andere wijze worden gesproken.

We komen hier in aanraking met de godsdiensthistorische school. Zij immers beweert, dat het jonge Christendom allerlei elementen uit andere religies heeft overgenomen en met den eigen godsdienst heeft versmolten. Die vreemde elementen be teekenen een enkele maal een vooruitgang, doorgaans een verslechtering. Niet zelden vindt men de voorstelling, dat het aanvankelijke, eenvoudige evangelie van Jezus Christus door vreemde insluipsels totaal is vervalscht ²⁾.

We zouden ons aan den eenen kant ontslagen kunnen achten van de taak om op dit punt nader in te gaan. Immers we gingen uit van de gedachte, dat God zich in de nieuwe bedeeeling heeft

¹⁾ H. WEINEL, *Biblische Theologie des Neuen Testaments*, 2e dr. 1913, gaat van heel andere gedachten uit, dan hier zijn ontwikkeld. Als hij echter bl. 431 vlg. spreekt over de „Faktoren, welche die neue Religion weiter trieben” en als zoodanig noemt het proletariaat in de groote steden, vijanden van buiten, Hellenistische filosofie en vroomheid, afzondering van den staat, dan kan dat onder het voorbehoud, dat men het neemt in den zin als in den tekst is aangewezen en dat de eene factor zeker van veel meer betekenis is geweest dan de andere, worden aanvaard. — ²⁾ Een goed typeerend overzicht b.v. bij FEINE., a. w., bl. 6 vlg.

geopenbaard en dat dientengevolge het Christendom openbaringsreligie is. Het tegenovergestelde wordt door de godsdiensthistorische school beweerd. Ze moge schakeeringen kennen, waarin niet alle openbaring wordt geloochend, in beginsel staat ze op het standpunt, dat de religie zich langs natuurlijke wegen heeft ontwikkeld. Zoo ook het Christendom. Jezus heeft het gepredikt — als ten minste zijn bestaan niet wordt ontkend of Hij zelf gemaakt wordt tot een eclecticus, die van alles opnam — en toen is het in een wereld gekomen, waarin het tal van religies aantrof. Met die godsdiensten kwam het in aanraking, het heeft er in zijn ontwikkeling uit overgenomen en aan afgestaan en zoo is ten slotte na voortdurende wisselwerking het Christendom in de Katholieke kerk tot zekere consolidatie gekomen.

Al konden we dit punt laten liggen, we willen er om het belang, dat deze kwestie heeft voor den tegenwoordigen tijd, toch eenige woorden van zeggen. Niet natuurlijk om hier toch te beginnen aan de boven niet gewilde weerlegging van de godsdiensthistorische school. Alleen om aan een enkel concreet feit in het licht te stellen, hoezeer deze theorieën ook praktisch met het handhaven van een bovennatuurlijke openbaring niet te vereenigen zijn.

Het is voor ons doel het meest geschikt te wijzen op de theorie, die door HEITMÜLLER, BOUSSET e.a. is voorgedragen en die veel bijval heeft gevonden ¹⁾. In het kort gezegd komt ze hier op neer. Jezus heeft in Galilea en Judea gepredikt, wat we zouden kunnen noemen een eenvoudig Christendom. De gemeenten in Palestina hebben Hem gehoord en geloofd, dat God de Vader is, Jezus de Zoon des Menschen, de Messias. Maar nu komt door de propaganda dat Christendom te Antiochië en stuit daar op den Hellenistischen Kyrioscultus. Het gevolg is geweest, dat de titel en de cultus van den Kyrios op Jezus zijn toegepast. Daardoor is de inhoud van de Christelijke prediking geheel veranderd. Er zijn nieuwe gedachten aan heidensche religies ontleend met het Christendom versmolten ²⁾.

¹⁾ W. HEITMÜLLER, *Zum Problem Paulus u. Jesus*, Z. N. T. W., XIII, 1912, bl. 320 vlg.; W. BOUSSET, *Kyrios Christos*, 2e dr., 1921, bl. 75 vlg. —

²⁾ Men zie ook K. LAKE, *The earlier Epistles of St. Paul*, 1911, bl. 44 vlg.

We brengen deze gedachten van BOUSSET naar voren, omdat ze van centrale beteekenis zijn. Ze richten zich op den hoofdinhoud van de Christelijke prediking. Voor andere punten heeft de godsdiensthistorische school op allerlei manieren invloeden meenen te kunnen aanwijzen, die van buitenaf in de verkondiging van het Christelijk geloof zouden zijn ingeslopen. Bij den Kyrioscultus, komt de cultusgedachte in het algemeen ¹⁾. Maar verder zouden Hellenisme en Jodendom, mysteriën en Parsisme op het Christendom hebben ingewerkt.

Het kan als gezegd niet onze taak zijn hier op de materie zelf in te gaan. BOUSSET en HEITMÜLLER met hun Kyrioscultus zijn, evenals de godsdiensthistorici in het algemeen, herhaaldelijk en, naar het ons wil voorkomen, afdoend weerlegd ²⁾. Twee groote argumenten zullen altijd blijven gelden: de afgeslotenheid voor vreemde invloeden, die aan het Jodendom eigen was en die op het Christendom overging, blijkens de bestrijding van heidensche en ook van Joodsche invloeden in de brieven der apostelen en de zeer korte tijd, waarin een dergelijk zoo ingrijpend proces zich zou moeten hebben voltrokken. Buitendien zijn de meeste van de godsdiensthistorische constructies — van die van BOUSSET geldt dit zeker — niet te handhaven zonder diepgaand ingrijpen in den overgeleverden tekst. Voor ons betoog valt echter de hoofdzaak op het eerstgenoemde argument.

¹⁾ Zie b.v. G. BERTRAM, *Die Bedeutung der kultgeschichtlichen Methode für die neutest. Forschung*, Theol. Blätter, II, 2; Febr. 1923. Toepassing van de theorie gaf BERTRAM reeds in zijn: *Die Leidensgeschichte Jesu und der Christuskult* 1922. Contra: E. VON DOBSCHÜTZ, *Aus der Umwelt des N. T.*, Theol. Stud. u. Krit., 95, ³/₄, Juli 1924. — ²⁾ Van de litteratuur tegen BOUSSET c.s. noemen we: P. ALTHAUS, „*Unser Herr Jesus*”, Neue Kirchl. Zeitschr., XXVI, 6, 7, 8, Juni, Juli 1915; W. FÖSTER, *Herr ist Jesus*, Gütersloh, 1924; K. GOETZ, *Neue Forsch. z. Gesch. des Christusglaubens*, Kirchenbl. Ref. Schweiz, XXX, 29—33, 1915; A. JUNCKER, *Jesus der Herr*, 1920; W. LAMPEN, *De Kyriostitel v. d. Zaligmaker*, Nederl. Kathol. Stemmen, XVII, 3—9; G. VOS, *The Continuity of the Kyriostitle in the N. T.*, Princ. Theol. Rev., XIII, 2, April 1915; Idem, *The Kyrios Christoscontroversy*, idem, XV, 11, Jan. 1917; P. WERNLE, *Jesus und Paulus*, Zeitschr. f. Theol. u. Kirche, XXV, ¹/₂, Mrt 1915; in zekeren zin ook: E. ROHDE, *Gottesglauben u. Kyriosglauben bei Paulus*, Z. N. T. W., XXII, ¹/₂, 1923, bl. 43 vlg. Zie ook H. WINDISCH, *Harvard Review*, XV, 2, April 1922, bl. 202 vlg.

Hoe is de houding van de oude Christelijke prediking, d. w. z. der Goddelijke openbaring, tegen invloeden van buiten? Jezus noopt Zijn jongeren te breken met het Farizeïsme, dat is toch eigenlijk met het Jodendom op zijn best. Evenzeer als Jezus de jongeren altijd weer wijst op het Oude Testament, als de Goddelijke openbaring aan de vaders gegeven, evenzeer waarschuwt Hij tegen de ontaarding, die bij de Joden in leer en leven was ingeslopen. Bij de apostelen is het niet anders. Let men op het Jodendom, laat dan het apostelconvent, de brief aan de Galaten getuigenis afleggen. Let men op het Hellenistische heidendom, dan bieden brieven als die aan de Korinthiërs en Kolossensen gegevens te over. Van meetaf is de prediking doende om degenen, die in haar gelooven, staande te houden tegen invloeden van buiten. Dat is negatief haar hoofddoel en moet haar hoofddoel zijn, juist omdat ze kwam in een wereld, waarin zooveel invloeden werkten en de menschen uit onvoldaanheid, met hetgeen ze bezaten, voor die invloeden toegankelijk bleken.

Maar, zou men kunnen vragen, is het misschien zóó geweest, dat het Christendom ondanks zichzelf, zonder het te willen en te weten, toch allerlei elementen uit vreemde religies in zich heeft opgenomen? Een breed historisch betoog kan hier niet worden geleverd, de herinnering, aan hetgeen bekend is, kan volstaan. Indien het Christendom aan het heidendom ontleend had, zou de Joodsche bestrijding niet nagelaten hebben dit den Christenen te verwijten ¹⁾. En aan de andere zijde, het heidendom, dat naar alle waarschijnlijkheid aanvankelijk Joden en Christenen niet wist te onderscheiden, heeft al spoedig onderscheid gemaakt door de Joden de vrijheid te laten, die het in meer dan één periode aan de Christenen niet gunde. Of wil men het anders zeggen, als men oordeelt, dat een man als Celsus feitelijk toch met het Christendom het Jodendom bestrijdt, dan mag er op gewezen, dat de heidenchristenen uit de eerste periode zelf toch wel heel goed geweten hebben, dat ze geen Joden waren ²⁾. Van invloed

¹⁾ Zie ook H. T. ANDREWS, *Modern New Testament Criticism and the Evangelical Faith*, Expositor, IX, 3, Mrt 1924, bl. 194 vlg. — ²⁾ Het bewijs levert een plaats als 1 Thess. 2 : 14.

van heidendom en Jodendom kan dan ook slechts gesproken worden, gelijk we het bij onze eerste opmerking hebben gedaan. De prediking van den Christus komt tot Joden en heidenen, houdt rekening met hun leer en leven, met hun theorieën en hun zonden en wordt gebracht op zulk een wijze, dat in den nood van Jood en heiden wordt voorzien. Het is niet een leege of half leege vorm, die komt vragen om een inhoud, maar een rijke inhoud, die wat leeg is, vervult. God zelf heeft — het is de volheid des tijds — gezorgd, dat Joden en heidenen woorden hebben, waarvan de openbaring zich kan bedienen. Die woorden worden gebruikt, — het woord overgenomen is hier minder op zijn plaats, — maar ze ontvangen een anderen, een nieuwen, een openbaringsinhoud ¹⁾.

Dit resultaat kan ons ook op theoretische gronden niet verbazen. De Goddelijke openbaring is wel in zooverre niet vreemd aan de wereld, als ze in de wereld past, menselijke vormen opheft, zoodat ze die gebruiken kan en voor den mensch geschikt is, maar toch is ze wel vreemd aan de wereld, in zooverre de zondige mensch niet kan ontvangen, de dingen die van den Geest van God zijn ²⁾. Niemand van de oversten dezer eeuw kent de wijsheid Gods, die de apostelen brengen in hun prediking ³⁾. Paulus heeft ons geleerd, dat in het heidendom nog resten der ware religie zijn overgebleven. Ook de vatbaarheid heeft de mensch behouden, om door Gods Geest te worden bewerkt ⁴⁾. Maar niet minder leert Paulus, dat Jodendom en heidendom hopeloos zijn verbasterd ⁵⁾, waaruit wel volgt, dat er van een

¹⁾ Zie *Beknopte Grammatica op het Gr. N. T.*, 1912, bl. 15; J. BOEHMER, *Zwei wichtigen Kapittel aus d. bibl. Hermen.*, 1901, bl. 71 vlg.; K. DEISSNER, *Theol. Gegenwart*, XII, 6, 1918, bl. 185—188 in verband met C. F. G. HEINRICI, *Die Hermesmystik und das N. T.*; E. VON DOBSCHÜTZ, *Das Urchristentum im Lichte unserer Zeit*, *Theol. Stud. u. Krit.*, 1917, 2, bl. 156—157; G. MILLIGAN, *The New Testament Documents*, 1913, bl. 58 vlg.; E. NORDEN, *Agnostos Theos*, 1913, bl. 134 vlg.; A. RISCH, *Beiträge zur Deutschen Bibelsprache*, *Neue Kichl. Zeitschr.*, XXV, 10, Mrt 1914, bl. 773; H. STOCKS, *Das neutest. Griechisch*, *Neue Kirchl. Zeitschr.*, XXIV, 1913, bl. 684 vlg. — ²⁾ 1 Kor. 2 : 14. — ³⁾ 1 Kor. 2 : 7 en 8. — ⁴⁾ Rom. 2 : 12 vlg.; 1 Kor. 2 : 4, 10 vlg.; vgl. Matth. 13 : 11; Joh. 16 : 13 vlg. — ⁵⁾ Rom. 1 : 21 vlg.; 3 : 23; Ef. 4 : 17 vlg.

opnemen van hun geloofsinhoud in het Christelijk geloof geen sprake kan zijn ¹⁾).

Zoo kunnen we ook voor dit deel van ons onderzoek tot een slotsom komen. Invloeden van buiten op de Goddelijke openbaring zijn er, als men daaronder verstaat, dat God zelf de openbaring zich heeft laten aanpassen aan de omstandigheden, waarin Hij haar plaatste. Ze zijn er niet, indien men bij invloeden van buiten denkt aan bestanddeelen uit vreemde religies, die zich met het Christendom zouden hebben vermengd. Er is wel ontwikkeling geweest, geen vervalsching ²⁾).

VI.

Vele vragen, die ten deele bovendien een vrij uitvoerige behandeling vroegen, moesten we aan de orde stellen en trachten te beantwoorden, eer een poging kon worden gewaagd om over de geschiedenis der Nieuwtestamentische Godsopenbaring zelf een kort overzicht te geven.

Toch is voor dat overzicht, hetgeen tot dusver besproken werd, niet zonder waarde geweest. Integendeel we zijn op meer dan één wijze reeds tot het belangrijke resultaat gekomen, dat de geschiedenis der openbaring in de nieuwe bedeeeling uiteenvalt in drie perioden en we kunnen nu beproeven om van elk van die perioden het kenmerkende op te noemen en het verloop binnen elke periode te schetsen.

Het zal aanbeveling verdienen de eerste periode niet alleen te karakteriseeren, maar tevens haar verloop te schilderen, omdat dit verloop, althans voor een deel, niet slechts typisch is voor het eerste tijdperk, maar zich in de andere herhaalt.

Dat eerste tijdperk geeft den grondslag van de Nieuwtestamentische Godsopenbaring. Jezus wordt geboren, predikt en doet

¹⁾ Dit alles geldt ook de z.g. Johanneische Logosleer. Men zie daarvoor b.v. FEINE, a.w., bl. 550 vlg.; ook E. WEBER, a.w., 1912, bl. 18 vlg. —

²⁾ Zie ook J. LEIPOLDT, *Sterbende und auferst. Götter*, 1923, bl. 73 vlg. JOH. WEISS, *Das Urchristentum*, 1917, bl. 120 vlg.

wonderen, lijdt, sterft en staat op, vaart ten hemel en zendt Zijn Geest. Hier vallen al de centrale wonderen der genade. Het werk van den Zoon van God, Die mensch werd en op aarde kwam, wordt gedaan en beëindigd, de zaligheid wordt verworven.

Daaraan paart zich de prediking, die deze centrale wonderen van genade wil doen verstaan en van die prediking geldt het, dat ze zich in volgende perioden op soortgelijke wijze, zooal niet op geheel dezelfde herhaalt. Verwonderen kan dat niet, want ten slotte komt het er altijd op neer, dat de zondaars eerst oog krijgen voor hun zonden, ze erkennen en belijden, en dan de toevlucht nemen tot het werk van Christus. Die prediking is *de* prediking van alle tijden. En het zou misschien juister zijn te zeggen, dat ze in de eerste periode, waarin ze naast de centrale heilswonderen loopt en daarmee in rechtstreeks verband staat, bijzonder duidelijk zich vertoont.

Johannes de Dooper ving aan met de prediking: Bekeert u, want het koninkrijk der hemelen is nabij gekomen ¹⁾. Met dezelfde prediking vangt Jezus aan ²⁾, en draagt Hij Zijn discipelen op aldus te beginnen, als Hij hen uitzendt twee aan twee ³⁾. Zakelijk stemt daarmee overeen, hetgeen Petrus verklaart op het Pinksterfeest in antwoord op de benauwde vraag ⁴⁾ en wat Paulus verkondigt in de synagoge te Antiochie in Pisidie ⁵⁾.

Doch keeren we nu weer tot de eerste periode terug. Als gepredikt is, dat het koninkrijk der hemelen nabij is, wordt nader over dat rijk gesproken en bepaald ook door Jezus verkondigd, op wat wijze men komt in het koninkrijk Gods. Hier naderen we tot de Bergrede. Indien er een deel van het onderwijs van Jezus mishandeld is en verkeerd verstaan, dan is het wel de Bergrede. We hebben daarin niet de eigenlijke prediking, die door niets meer is achterhaald of overtroffen en in verband daarmee de kern van het Christendom, ze is één stadium, één stuk uit het geheel, dat Jezus heeft verkondigd. De Bergrede heeft den vorm van geboden, ze laat zien, wat er gedaan moet worden in het koninkrijk Gods, wat er gedaan moet worden

¹⁾ Matth. 3 : 2. — ²⁾ Matth. 4 : 17. — ³⁾ Matth. 10 : 7; Mark. 6 : 12. — ⁴⁾ Hand. 2 : 38. — ⁵⁾ Hand. 13 : 38—41.

om er in te komen. De Bergrede sluit aan, bij hetgeen onder de Joden leefde, ze heeft den vorm van het: doet dat en gij zult leven. Maar het is niet de bedoeling van Jezus, dat de discipelen alleen door dat te doen in het koninkrijk Gods kunnen komen. Integendeel, ze moeten gevoelen, dat ze zelf de eischen nooit zullen kunnen volbrengen, dat ze, wat hen zelf betreft, altijd buiten het rijk Gods zouden moeten blijven. De Bergrede op zichzelf kan alleen maar tot vertwijfeling brengen. Doch ze is gekomen van de lippen van een Heiland, Die ook gesproken heeft: Komt herwaarts tot Mij, allen, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven ¹⁾. De discipelen hebben dat ook wel verstaan. Zoo nu en dan bemerken we, dat ze terugschrikken voor de eischen, die Jezus stelt, maar daarmede juist worden ze er rijp voor gemaakt, de redding niet te verwachten van werken, die ze zelf doen, maar de vergeving te zoeken bij Christus ²⁾.

Dit Bergrede-standpunt, dit deel van de geschiedenis der openbaring is van veel belang om allerlei dingen uit het Nieuwe Testament wel te verstaan. Het verklaart in de eerste plaats, wat we zouden kunnen noemen het raadsel van Galilea. Het is te begrijpen, dat menigmaal de vraag is gesteld, waarom hooren we in de Handelingen der Apostelen zoo weinig van Galilea. Slechts eenmaal wordt van de kerken in Galilea gesproken en dan nog maar in het voorbijgaan ³⁾. Toch wordt ook in de Handelingen vast gehouden, dat de prediking van Jezus in Galilea is aangevangen ⁴⁾, inderdaad, daar heeft Hij het eerst de blijde mare van het evangelie verkondigd. Wat is de oorzaak, dat we niet meer lezen van gemeenten in Galilea? Ik zou willen antwoorden, de Galileërs zijn niet verder gekomen dan de Bergrede, ze hebben in die Bergrede geboden gehoord en ze zijn voor de eischen teruggeweken. De voorschriften der Farizeëen, waarmee in zoverre te schipperen viel, dat men ze tenslotte ook niet kon houden en toch Jood blijven, leken hun wel zoo gemakkelijk. In Joh. 6 wordt ons het conflict duidelijk geteekend. Als Jezus verder

¹⁾ Matth. 11 : 28, zie verder Komm. Matth., bl. 96 vlg. — ²⁾ Zie b.v. Matth. 19 : 25, 26. — ³⁾ Hand. 9 : 31. — ⁴⁾ Hand. 10 : 37; (13 : 31.); dan 1 : 11; 2 : 7.

gaa
Zijn
heb
die
hen
heb
ste
niet
eig
N
hier
ove
Hoe
Wa
ops
Er
dat
gen
telk
han
Ber
de
ster
ger
Jod
syn
En
vor
leer
V
I
rijk
dit
her
1)
tot

gaat en komt te spreken over de beteekenis van Zijn werk, over Zijn gezonden zijn door den Vader, dan gaan de Galileërs terug. Ze hebben niet gehoord naar de roepstem te werken voor de spijs, die blijft in het eeuwige leven. Het werk van Jezus heeft onder hen slechts weinig vrucht gedragen. De apostelen daarentegen hebben de prediking van Jezus geloofd, ze worden door Hem steeds verder geleid. En na den Pinksterdag vindt hun prediking niet in Galilea, maar te Jeruzalem ingang. Daar ontstaat de eerste eigenlijke gemeente.

Nog op een ander probleem moge ik kortelijk wijzen, dat m. i. hier zijn oplossing vindt. Zeer veel is er steeds te doen geweest over den brief van Jakobus. Men begreep dat schrijven niet. Hoe moest die opsomming van voorschriften worden verstaan? Waarom bijna niets van Christus en Zijn werk? Als men van het opschrift afziet, wordt de naam van Jezus alleen 2 : 1 genoemd. Er zijn er geweest, die aan een Joodsch geschrift hebben gedacht, dat door een tweetal interpolaties tot een Christelijk zou zijn gemaakt ¹⁾. Algemeen is opgemerkt, dat de brief van Jakobus telkens herinnert aan de Bergrede. Dat geeft ons den draad in handen, de brief staat, op wat ik eens even noemen mag: het Bergrede-standpunt. Wel is hij aan Christenen gericht en niet als de Bergrede aan hen, die nog Christen moesten worden, hoogstens besloten hadden Jezus te volgen. Maar hij is aan Christenen gericht, bij wie het nog niet tot een volledige breuk met het Jodendom is gekomen. Ze vergaderen nog in een, zoo niet in de synagoge, ze zijn nog niet lang geleden tot bekeering gekomen. En in verband daarmee richt zich de prediking tot hen in den vorm van voorschriften, opdat ze daardoor ook weer meer zouden leeren tot Christus de toevlucht te nemen.

We keeren tot de prediking van Jezus terug.

In het begin van die prediking staat het stuk van het koninkrijk der hemelen op den voorgrond. Men mag niet zeggen, dat dit later ontbreekt. Integendeel juist inzake het koninkrijk der hemelen kan ook van een steeds verder schrijdende verkondiging

¹⁾ FR. SPITTA, *Zur Gesch. u. Lit. des Urchristentums*, II, 1896, bl. 1—239; tot een soortgelijke opvatting kwam MASSEBIEAU.

worden gesproken. Maar wel kan worden verklaard, dat Jezus, als Hij over den ingang in het Godsrijk heeft gehandeld en daarop de gelijkenissen heeft laten volgen, die uiteen zetten, hoe het koninkrijk der hemelen zich ontwikkelt ¹⁾, andere gedachten meer naar voren doet komen. Jezus gaat meer wijzen op Zijn eigen werk. De botsing met de Farizeërs komt duidelijker uit, de strijd wordt scherper. De discipelen komen tot de openlijke belijdenis, dat Jezus de Christus, de Zoon van God is, de Messias sticht zich een eigen gemeente — maar van datzelfde oogenblik af begint Jezus te spreken van Zijn lijden ²⁾. Het onderricht concentreert zich dan verder op lijden en heerlijkheid en in verband daarmede worden andere dingen onderwezen.

Ook dit staat niet op zichzelf. We behoeven het niet in den breede uit te werken. In het algemeen kan gezegd, dat ook later in de apostolische prediking, het lijden en de heerlijkheid van Christus het hoogtepunt is, dat is het wat de apostelen als getuigen van Jezus' verrijzenis ³⁾ hebben te verkondigen ⁴⁾.

Zoo is er dus in de prediking van onzen Zaligmaker een voortdurende opklimming en die opklimming is normatief, d. w. z. ze heeft niet slechts moeten dienen in de dagen Zijner omwandeling op aarde, het is de voortgang, die altijd weer de prediking maakt.

We kunnen trachten een slotsom op te maken voor de eerste periode. Ze is de grondleggende. De feiten loopen af, het zijn de feiten, waar het altijd op aan zal komen, totdat Christus wederkomt op de wolken des hemels. Maar de prediking loopt niet af. Wel is ze in zichzelf volledig, normatief noemden we haar zelfs, omdat ze in alle tijden moet worden herhaald, doch er is meer noodig. En dat in dubbel opzicht. Jezus heeft zelf gezegd, we wezen er in ander verband reeds op, dat het Hem gezien den toestand, waarin de apostelen verkeerden, onmogelijk was reeds tijdens Zijn verkeer met hen op deze aarde hun alles te openbaren ⁵⁾, hoewel Hij in het laatst van Zijn leven reeds gezegd had, wat Hij eerder niet had kunnen zeggen ⁶⁾. Zoo doelt Jezus

¹⁾ Zie Komm. Matth., bl. 385 vlg. — ²⁾ Matth. 16 : 21. — ³⁾ Hand. 1 : 22 enz.; Joh. 15 : 26 enz. — ⁴⁾ 1 Kor. 2 : 1. — ⁵⁾ Joh. 16 : 12. — ⁶⁾ Joh. 16 : 4.

zelf
trent
richt
Zoo
open
In
peri
brei
ter
een
God
Heil
Chr
volk
gaa
D
Tes
valt
heb
Doe
dan
stel
onc
die
de
en
dat
kat
ont
bea
—
y
bijz
Ge
sch
en
326
Go

zelf op een tweede periode, waarin de Heilige Geest meer omtrent Hem zal bekend maken. Ook Matth. 11 : 27 duidt in dezelfde richting. Alles is aan den Zoon door den Vader overgegeven, de Zoon geeft de kennis van den Vader, aan wien Hij haar wil openbaren.

In de tweede plaats moet er op gewezen, dat in de eerste periode de prediking tot Israel beperkt blijft, zich nog niet uitbreidt tot het internationale. Ook dit punt kwam reeds eerder ter sprake, maar krijgt in dit verband nieuwe belichting. Door een en ander is de tweede periode der Nieuwtestamentische Godsopenbaring tevens getypeerd. Ze is het tijdperk, waarin de Heilige Geest, Die nu in de gemeente woont, het werk van Christus beter doet verstaan, maar het ook bekend maakt aan de volken. Centrale heilsfeiten hebben we nu niet meer, op de voortgaande prediking valt alle nadruk.

Dat er bij het voortgaan der geschiedenis, die ons in het Nieuwe Testament beschreven wordt, een voortgang van de prediking valt op te merken, is natuurlijk niet verborgen gebleven. Velen hebben zich met dat verder gaan der prediking bezig gehouden. Doch in den regel wordt die voortgang geheel anders getypeerd ¹⁾, dan zooeven geschiedde, meestal wordt ze uitgedrukt in de tegenstelling: Jezus en Paulus. Talrijke artikelen en geschriften zijn onder dien titel of onder een soortgelijken verschenen. En de vraag, die men stelt, is dan gewoonlijk deze: in hoeverre heeft Paulus de prediking van Jezus veranderd; heeft hij haar trouw bewaard en uitgebreid, of heeft hij er heel iets anders van gemaakt, zoodat zelfs van een dubbel evangelie kan worden gesproken? Ik kan deze casuspositie niet aanvaarden. Men versta mij wel. Ik ontken niet, dat het mogelijk is allerlei vragen te doen en te beantwoorden. Men kan nagaan, of het waarschijnlijk is, dat

¹⁾ Het mag niet ontkend worden, dat er wel meer gewezen is op het bijzondere karakter, dat de tweede periode draagt, doordat nu de Heilige Geest in de gemeente werkt, zij het dan ook, dat dit in anderen zin geschiedde, dan boven werd gedaan. Men zie b.v. F. J. FOAKES JACKSON en KIRSOPP LAKE, *The Beginnings of Christianity*, dl. I, 1920, bl. 321, 326 vlg.

Paulus Jezus tijdens Zijn omwandeling op aarde heeft ontmoet, of een plaats als 2 Kor. 5 : 16 ons hier iets leert, of Paulus allerlei feiten uit het leven van Jezus kende, ook al omdat hij te Jeruzalem was, toen ze geschieden. Men kan de vraag stellen, in hoeverre de bijzondere wijze, waarop Paulus tot bekeering kwam en tot apostel werd geroepen, ook beteekenis heeft voor zijn werk. Men kan de vraag trachten te beantwoorden, welke nieuwe punten door Paulus in verband met zijn werk aan de orde zijn gesteld. We willen niet vergeten, dat van groote waarde zijn verschillende betoogen, die overtuigend hebben aangetoond, dat de prediking van Paulus wel in den vorm aanmerkelijk van die van Christus verschilt, maar dat er geen wezenlijk onderscheid is tusschen beide ¹⁾). Dat alles brengt ons niet verder met het vraagstuk, dat ons thans bezig houdt, omdat daarmede niet is vastgesteld, of en zoo ja, in welk opzicht de openbaring Gods in de tweede periode een ander karakter draagt. Het spreken van Jezus en Paulus doet het gevaar ontstaan Jezus en Paulus beiden te isoleeren. Het krijgt den schijn, alsof na de uitstorting van den Heiligen Geest de prediking van Christus haar waarde heeft verloren en het kan den indruk geven, alsof er, nadat Jezus ten hemel voer, eigenlijk alleen van Paulus maar iets te zeggen zou zijn.

Wij kunnen den weg alleen vinden, indien we uitgaan van het feit, dat niet slechts Paulus, maar dat al de apostelen niet anders hebben willen zijn dan dienstknechten van Jezus Christus, dat ze in het verstaan van het werk van Christus door den Heiligen Geest steeds dieper zijn ingeleid ²⁾) en dat ze dat werk van Christus hebben uitgedragen door den Geest de wereld door, daarbij rekening houdende met de omstandigheden, waarvoor ze

¹⁾ Zoo pas weer P. FEINE, *Jesus und Paulus*, Neue Kirchl. Zeitschr., XXXVI, 5, Mei 1925, bl. 313 vlg.; dan J. A. C. VAN LEEUWEN, *Het probleem v. d. oorsprong der Christel. religie*, 1922, bl. 8 vlg. SCHWEITZER heeft terecht tegen BOUSSET opgemerkt, dat als Paulus iets geheel nieuws had gebracht, de oude Christenen hem niet meer als één der hunnen zouden hebben beschouwd, vgl. BOUSSET, *Kyrios Christos* ²⁾, bl. XI. Zie ook V. LEEUWEN, a.w., bl. 12. — ²⁾ Vgl. b.v. 1 Kor. 2 : 10 vlg. Zie ook JOH. WEISS, *Das Urchristentum*, 1917, bl. 30.

kwamen te staan. In beide punten ligt de voortgang van de openbaring uitgesproken. De apostelen hebben dingen verkondigd, die binnen de grenzen van Palestina niet verkondigd hadden kunnen worden. Maar ze hebben ook geleerd consequenties te trekken, die daar niet getrokken konden worden en die te beter hebben doen uitkomen, dat in Christus al de schatten der wijsheid en kennis verborgen liggen ¹⁾. We moeten hier herinneren, aan hetgeen we boven schreven over den voortgang der openbaring, wanneer ze nieuwe kringen bereikt. Hetgeen de brief aan de Galaten behandelt, kon evenals dat, wat die aan de Kolossensen betoogt, in Palestina niet worden gepredikt. De zonden der Korinthiers werden bij de Joden niet gevonden en het probleem van het ware Israël der nieuwe bedeeeling kon pas voor de Romeinen in het licht worden gesteld. Eerst toen de kerk zich zelfstandig ging ontplooiën, toen er heidenchristelijke gemeenten waren ontstaan, had het zin over de ambten te schrijven als in de Pastoraalbrieven is geschied ²⁾. In al deze dingen — er waren er meer te noemen, ligt de voortgang der openbaring. Het blijkt, dat bij Christus alles is te vinden. Wat Hij gedaan en geleerd heeft, wordt uitgeroepen in nieuwe kringen, wordt uitgewerkt en verduidelijkt en de zegen wordt er van genoten. Nu spreekt het vanzelf, dat dit alles ook van invloed is op het antwoord van het subject op de prediking: het geloof. De geloovigen leeren meer in Jezus zien en genieten daardoor meer van Zijn verlossingswerk. Omdat dit subjectieve echter slechts in zooverre met

¹⁾ Kol. 2 : 3. Een eigenaardig voorbeeld bij J. LEIPOLDT, *Sterbende und Auferstehenden Götter*, 1923, bl. 55. In de evangeliën, d.w.z. in de eerste zendingsprediking, gaat het om het feit van de opstanding van Christus en om het geloof daaraan. In de apostolische brieven volgt de gedachte: wij staan op, omdat Jezus opstond. — ²⁾ Geheel onvoorbereid was deze prediking der apostelen niet. Wel had Jezus zich tot de Joden bepaald en ook de apostelen opgedragen niet naar de heidenen en Samaritanen te gaan, Matth. 15 : 24; 10 : 6. Maar ROLAND SCHÜTZ, *Apostel und Jünger*, 1921, bl. 103, heeft er terecht op gewezen, dat Galilea in menig opzicht onder den invloed van de heidense kultuur stond en dat het gerucht over Jezus kwam tot in Syrië, Matth. 4 : 24 enz. Al predikte Jezus niet tot de heidenen, de heidenen in de nabijheid van Palestina hebben toch de gelegenheid gehad zich rekenschap te geven van het werk van Jezus.

den voortgang der openbaring in verband staat, als dit rijkere en rijpere geloof weer een factor kan worden, die God gebruikt, als Hij zich openbaart, behoeft daarover thans niet verder te worden gesproken. Wel moet er op gewezen, dat in de brieven van Paulus het geloof aan Jezus zeer zeker duidelijker naar voren treedt dan in de evangeliën ¹⁾.

Wij stelden voor deze tweede periode de prediking voorop, bij haar valt de voortgang het meest in het oog. Dat mag echter niet den indruk wekken, alsof er in dit tijdperk geen openbaringsdaden zijn. Het tegendeel is waar. De Heilige Geest werkt. Hij breidt de gemeente uit onder Joden en heidenen, de muren der afscheiding vallen, de ceremonieele wet wordt in beginsel afgeschaft ²⁾. Maar de daden paren zich aan de prediking, geschieden meer in het verborgen, op den achtergrond, langzamerhand. Het hangt met het karakter der eerste periode samen, dat daden, als er toen geschieden, in de tweede ontbreken.

Men kan de vraag stellen, hoe staat het met de evangeliën. Dat Johannes in deze periode niet thuis behoort, is terstond duidelijk. Maar de Synoptici, zullen we ze met de brieven van Paulus, die van Petrus en hetgeen ons in het tweede deel der Handelingen wordt meegedeeld, rekenen tot deze of tot de derde periode? Eerder bleek reeds, dat er reden is om voor de geschiedenis der openbaring de Synoptici, de evangelische opteekening te onderscheiden van het werk en het woord van Jezus. Maar eerder bleek ook reeds, dat, als we drie perioden onderscheiden, dat niet in dien zin moet geschieden, dat chronologisch of zelfs naar de verschillende boeken een absolute grens kan worden getrokken. Het is niet zóó, dat met een bepaald jaar de eene periode afloopt en de andere begint, zelfs niet zóó, dat elk geschrift aan een bepaalde periode kan worden toegewezen, er

¹⁾ Zie ook BOUSSET, a.w., bl. 145, 149. Men verwarre het in den tekst gegevene dan ook niet, met hetgeen door BOUSSET en ook door H. WEINEL, *Biblische Theologie*, 1913, bl. 434 wordt uiteengezet, als ze meenen, dat er een ontwikkeling was van het geloof der gemeente. Veeleer is het zóó, dat dit geloof wel voor vragen kan komen te staan, maar wat zich ontwikkelt, is de objectieve openbaring, die dan het geloof verrijkt. — ²⁾ Men zie b.v. J. C. K. VON HOFMANN, *Der Schriftbeweis*, II, 2, 1855, bl. 1 vlg.

zijn overgangen. In sommige brieven van Paulus worden reeds bepaalde dwalingen bestreden, hetgeen we tot de kenmerken rekenen van het derde tijdvak. Zoo zouden we ook kunnen spreken over de synoptische evangeliën. Aan de eene zijde dienen ze voor de propaganda, ze willen de prediking uitdragen, om voor Christus te winnen. Zelfs kunnen we nog verder gaan. Het gepredikte evangelie, d.w.z. de inhoud der synoptische evangeliën, afgedacht van de opteekening, gaat nog aan de brieven vooraf. Wat in de evangeliën staat, hebben de apostelen verkondigd. En eerst tot de gemeente, die deze verkondiging gehoord heeft, worden de brieven gezonden, om misverstand af te snijden en de gemeente verder te brengen. In zooverre hooren de evangeliën tot het tweede tijdperk. Maar er is ook een andere zijde. Het *schriftelijke* evangelie gaat de plaats innemen van de mondelinge prediking. Twee van de drie Synoptici zijn reeds leerlingen en medehelpers der apostelen. Die apostelen zelf vallen weg, zijn voor een belangrijk deel niet meer in het land der levenden. De synoptische evangeliën hebben tevens, zoo niet tot voornaamste taak de verkondiging der apostelen te bewaren voor het nageslacht. In zooverre dienen ze niet alleen voor de propaganda, maar ook tot bevestiging en is hun plaats in de derde periode. Trouwens één ding mag niet worden vergeten. De geschiedenis der openbaring tracht niet de geschriften, de boeken van het Nieuwe Testament in volgorde te stellen of te groepeeren, maar ze let op de openbaring Gods, die in de geschriften is vervat, heeft daarbij echter ook te vragen, of het geschrift misschien ook, afgedacht van zijn hoofdinhoud, door de bijkomende opmerkingen, door de wijze waarop de stof wordt voorgesteld, een eigen plaats in die geschiedenis verdient. Gelijk vroeger werd uiteengezet, is die tweeheid bij de brieven niet, bij de evangeliën en de Handelingen wel aanwezig. Maar dat doet niets te kort aan het feit, dat de geschiedenis der openbaring toch tenslotte het Nieuwe Testament als eenheid handhaaft. Het is de eene bundel als geheel, die ons het verloop der Goddelijke openbaring doet kennen. Alleen maar, en het laatste deel van ons betoog zal dit nog hebben uit te werken, omdat de openbaring over meer

dan één plaats loopt, loopen er ook meer lijnen naast elkaar.

We kunnen trachten voor de tweede periode tot een slotsom te komen. De grondslag der feiten blijft, de prediking gaat door, maar gaat niet alleen analyseeren, doch ook differentieeren. Op verschillende plaatsen, in verschillende kringen wordt hetzelfde gepredikt, maar gewijzigd naar de omstandigheden. In dat alles ligt de voortgang der openbaring.

Eindelijk de derde periode.

Ook hier mogen we misschien beginnen met een misverstand af te wijzen. Bij het tweede tijdperk spraken we van een tegenstelling: Jezus en Paulus, die tot op zekere hoogte recht van bestaan heeft, maar die toch den voortgang der openbaring niet verklaart. Er is ook een tegenstelling: Geest en ambt of Geest en wet ¹⁾. Het is waar, dat deze tegenstelling soms gemaakt wordt met het oog op den kanon, d. w. z. met het oog op de vraag, wat was autoriteit in de kerk. Men zegt dan: bij de woorden van Jezus kwam allereerst het door den Geest geïnspireerde woord van apostelen en profeten, waarvan we nu nog in de openbaringen iets over hebben. Daarna volgt de toestand, zooals die sinds is gebleven, gewone door de gemeente gekozen ambtsdragers komen, met hetgeen overgeleverd is, tot de gemeente. De vraag, wat had gezag, wat was voor de gemeente kanon, autoriteit, kunnen we hier niet bespreken ²⁾. De tegenstelling wordt ook aldus geboden: eerst een kerk zonder organisatie, waarin de stem Gods uit den hemel, de uitspraak des Geestes de wetten gaf, daarna de georganiseerde gemeente, waarin de ambtsdragers gebonden zijn aan een alom geldend kerkrecht. Zelfs indien het

¹⁾ Zie b.v. J. LEIPOLDT, *Geschichte des neutest. Kanons*, I, 1907, bl. 28 vlg.; A. HARNACK, *Beitr. z. Einl. i. d. N. T.*, VI, 1914, bl. 15 vlg.; *Entsteh. u. Entwick. der Kirchenverf. u. d. Kirchenr.*, 1910, bl. 18 vlg.; *Mission u. Ausbreitung*, I, 1915, bl. 307 vlg. Over den strijd tusschen SOHM en HARNACK, zie men HARNACK, *Entsteh. u. Entwick. der Kirchenverf. u. d. Kirchenr.*, 1910, bl. 121 vlg.; ERICH FOERSTER, *Kirchenrecht i. d. ersten Clemensbrief*, Harnackehring, 1921, bl. 68 vlg.; dan ook F. L. RUTGERS, *Het Kerkrecht*, 1894, passim en P. A. E. SILLEVIS SMITT, *De organisatie v. d. Christel. Kerk i. d. Apost. tijd*, 1910, bl. 20 vlg. — ²⁾ Iets in *Kanon en Tekst van het Nieuwe Testament*, 1916, bl. 8 vlg.

juist was een dergelijke tegenstelling te maken tusschen Geest en ambt of Geest en wet, dan zou dat niet omgaan buiten de geschiedenis der openbaring. Feitelijk staat het zóó, als nog in het Nieuwe Testament zelf het buitengewone ophoudt en het gewone begint, dan zien we reeds in dat Nieuwe Testament de bijzondere openbaring ophouden en is de toestand deze, dat alleen de geschriften, die ons den gewoon geworden toestand beschrijven, nog tot de openbaring zijn te rekenen. Al dergelijke opvattingen zijn echter met de feiten zelf in strijd. Onder de behoudende theologen is er niemand, die niet de Openbaring van Johannes rekent tot de laatst geschreven boeken van het Nieuwe Testament en die niet de gezichten, in dat boek bewaard, acht te zijn gezien, toen het grootste deel, van wat thans in het Nieuwe Testament is vereenigd, was te boek gesteld. Hier is een zuivere profetie, laat ze dan niet het heden, maar de toekomst betreffen, dat verandert haar wezen niet als profetie. En die profetie wordt gegeven, als de Nieuwtestamentische openbaring haast is afgelopen. Ambtsdragers in den gewonen zin des woords, leeraars, ouderlingen en diakenen zijn er dan reeds lang. En die ambtsdragers zijn volstrekt niet allen charismatisch begaafden, die leven naar en handelen volgens bijzondere inspraak des Geestes. Al spoedig hooren we, dat de dogmata der apostelen en ouderlingen worden overgegeven om die te bewaren ¹⁾. Laat dit allereerst op een bepaald besluit mogen zien, het neemt niet weg, dat de gedachte aan instellingen, die ook daar, waar ze niet geïnspireerd waren, moesten gelden en dus de waarde van een positief recht krijgen, al dadelijk opkomt. Wat hiermede bewezen is, is dit. De tegenstelling: Geest en ambt kan worden gemaakt, maar dan valt alles, wat ons in het Nieuwe Testament wordt meegedeeld en dan vallen al zijn geschriften in de periode van den Geest. Zonder daar thans nader op in te gaan, kan gezegd, dat de bijzondere werkingen des Geestes doorloopen tot aan de dagen der Montanisten. Nog het laatst geschreven boek van het Nieuwe Testament valt — trouwens uit het feit, dat het geïnspireerd is, volgt het reeds

¹⁾ Hand. 16 : 4.

— in de periode van de charismatische werkingen van Gods Geest.

Willen we de derde periode kenmerken, dan moeten we naar andere gegevens zoeken. En die zijn gemakkelijk genoeg te vinden. Overal ontstaan gemeenten en die gemeenten krijgen hun vasten vorm. Reeds te Filippi zijn, als Paulus schrijft, opzieners en diakenen ¹⁾. Titus is op Creta achtergelaten, bepaald ook om ouderlingen aan te stellen ²⁾. Laat ons hier naast leggen de brieven aan de Korintheërs. Persoonlijk ben ik van oordeel, dat te Korinthe wel degelijk ambtsdragers zijn geweest ³⁾, maar hun werk treedt nog niet op den voorgrond. Het blijft merkwaardig, dat we eerst in de latere brieven van Paulus veel over de gewone ambtsdragers hooren, het gaat naar de consolidatie toe ⁴⁾. Daarnaast vinden we een ander verschijnsel, de dwaalleer komt op. Zeer zeker was daarvan ook reeds eerder sprake van. Maar er komt een bepaalde afval binnen den kring der Christelijke kerk. Gelijk reeds werd opgemerkt: de brief aan de Hebreëen schrijft er van en evangelie en brieven van Johannes richten zich tegen de doceten ⁵⁾. In verband daarmee schrijft de openbaring verder. Positief gaat ze meer en meer geschikt worden voor den toestand, waarin de kerk nu zal komen te verkeerren. Negatief richt ze zich niet slechts tegen aanvallen, die van de zijde van Jodendom en heidendom op haar worden gedaan en die sommigen dreigen mee te sleuren, maar vooral ook tegen den afval, de ontrouw in eigen kring. Het is geen wonder, dat juist Johannes zoo sterk de aandacht vestigt op het dualisme, de onverzoenbare tegenstelling tusschen Christus en den antichrist, licht en duisternis, waarheid en leugen, kinderen Gods en kinderen des duivels. Het is de slotsom, waartoe de openbaring in de derde periode komt, door de ketterij blijkt de scheiding absoluut ⁶⁾. Niet zonder reden zijn

¹⁾ Filip. 1 : 1. — ²⁾ Tit. 1 : 5. — ³⁾ Waarom zou Paulus te Korinthe niet gedaan hebben, wat hij volgens Hand. 14 : 23 in iedere stad doet? —

⁴⁾ Wanneer we Jak. 5 : 14 van „oudsten der kerk” lezen, is dat wel meer in den Joodschen zin te verstaan. — ⁵⁾ Wanneer we de geschriften van Johannes in de derde periode plaatsen, dan wordt van daar uit verklaarbaar de opmerking van WEBER, a. w., bl. 6, dat het vraagstuk: de Johanneische Christus en de synoptische Jezus veel dieper gaat dan dat: Jezus en Paulus. —

⁶⁾ Zie ook BOUSSET, a. w., bl. 181.

de geschriften van Johannes voorgesteld als het toppunt van de Nieuwtestamentische openbaring ¹⁾. Johannes klimt het hoogst op, hij begint in zijn evangelie met den Logos en hij daalt het diepst af in het menschenhart met zijn rijke mystiek. Johannes is de apostel der kennis en die der liefde, hij overspant heel het leven. Van den brief aan de Hebreëen geldt mutatis mutandis hetzelfde. Hij overziet de gansche openbaring, laat de oude in de nieuwe haar vervulling vinden en de nieuwe loopen naar het einde.

Overigens mag ook van deze derde periode nog met nadruk worden vastgesteld, dat thans weer daden en woorden samengaan. Alleen de daden treden nog meer op den achtergrond, dan reeds in de tweede periode het geval was. Toch de consolidatie van het kerkelijk leven aan de eene zijde, het schrijven van vele boeken uit den kanon, het stellen van het principe van een geschreven kanon aan de andere zijde, blijven daden des Geestes, die een rijken openbaringsinhoud hebben.

Met een en ander is tevens gezegd, dat dit de laatste periode moet zijn. De Nieuwtestamentische Godsopenbaring, bestemd voor alle tijden, is nu volledig. De grondslag is gelegd, het werk van Christus is verklaard in zijn rijke beteekenis, het is verdedigd tegen aanvallen van binnen en van buiten, er is zooveel gegeven, dat de kerk nu verder kan gaan, totdat bij het einde van deze bedeeling Christus wederkomt en iets nieuws begint. De openbaring en daarmee ook in beginsel de kanon zijn afgesloten. De kerk heeft alles, wat ze noodig heeft, de Bijbelsche geschiedenis, en met haar de geschiedenis der openbaring, houdt op, de kerkgeschiedenis begint.

VII.

Wie een geschiedenis der Nieuwtestamentische Godsopenbaring schrijft, kan zich pas gereed achten, als hij heel den inhoud van het Nieuwe Testament heeft verwerkt. Wie, als wij, slechts handelt over de geschiedenis dier openbaring, mag zijn taak voor voleindigd

¹⁾ Vooral door WEBER, a. w. passim. Tegen het subjectieve standpunt van den schrijver, dat ook in zijn titel tot uiting komt, houden we bezwaar.

rekenen, als hij de vraagstukken, die zich op dit gebied voordoen, heeft genoemd en pogen op te lossen en een algemeen overzicht heeft gegeven. Maar daarom juist mogen we, hoewel we aan het laatste reeds toe kwamen, ons betoog nog niet afbreken. Er liggen, nog moeilijkheden, die echter pas goed kunnen worden gezien, als het verloop van de geschiedenis der openbaring in het algemeen ons duidelijk is geworden.

Uit het overzicht, dat we boden, blijkt wel — al kan dit op andere wijze beter en duidelijker worden aangetoond ¹⁾ — dat de Nieuwtestamentische Godsopenbaring een eenheid vormt, die zich ontwikkelt, gericht op een bepaald doel. Maar al is er de ontwikkeling van een eenheid, die eenheid is er een van de plant, die wortel, stengel, bladeren, bloemen heeft, welke organen door zelf te groeien alle het hunne bijdragen tot de ontwikkeling van het geheel. Aldus is het met den voortgang van de openbaring. Ze is niet een persoon of een ding, dat een eigen bestaan heeft zonder meer en zich als zoodanig voortbeweegt, ze komt van God en God kiest organen voor Zijn openbaring en laat haar — we hebben het vroeger aangetoond — verder schrijden in verband met allerlei omstandigheden. Wanneer we dus de ontwikkeling in haar geheel hebben overzien, den groei van de plant hebben aanschouwd, is er reden voor de vraag, hoe is die ontwikkeling tot stand gekomen in en door de organen, hoe is de stengel gegroeid en hoe de wortel, wanneer zijn de bloemen ontloken.

Het is niet eenvoudig, ja zelfs onmogelijk op deze vraag een antwoord te geven, dat alles verklaart. De openbaring is een wonder en wonderen zijn nu eenmaal niet te verklaren. Wat we echter wel kunnen doen, is vragen, welke organen, welke factoren en omstandigheden God bij de Nieuwtestamentische Godsopenbaring heeft gebruikt om dan bij elk te zien, in hoeverre zij hetzij zonder meer, hetzij door hun ontwikkeling tot de ontwikkeling der openbaring hebben bijgedragen. Een dergelijk onderzoek is mogelijk, maar niet zonder bezwaren. In de eerste plaats breken we op deze wijze de eenheid in stukken. De openbaring

¹⁾ Zie: *De Eenheid der Nieuwtestamentische Godsopenbaring*, 1918.

groeit als de stam van den palmboom, het overblijfsel van het afgevallen blad maakt den stengel langer. Organen, factoren hebben zich ontwikkeld, terwijl ze betrekkelijk zelfstandig zijn gebleven en tot den voortgang van het geheel hebben bijgedragen, zonder dat hun geheel gemakkelijk in het proces der openbaring zal kunnen worden geplaatst. Men versta ons niet verkeerd. We bedoelen niet te zeggen, dat die factoren niet in hun geheel openbaring waren, integendeel, dat houden we nadrukkelijk vast. Maar soms is het toch zóó, dat een factor, die eerst de openbaring schijnt te beheerschen, later deze plaats niet meer heeft, ook al blijft hij bestaan. We kunnen dit verduidelijken op verschillende manieren. Neem het stuk van het koninkrijk Gods. Aanvankelijk is het de hoofdinhoud van de prediking van Johannes den Dooper en van Jezus, later ontbreekt het niet, maar komt het toch op den achtergrond. Een ander voorbeeld, de gemeente te Jeruzalem. Welk een belangrijke plaats wordt haar gegeven in de eerste hoofdstukken der Handelingen, daarvoor bestaat ze niet, daarna hooren we weinig meer van haar. Zoo zien we, dat we de ontwikkeling van organen en factoren wel hebben te onderscheiden van die der openbaring in haar geheel en dat de laatste wel door die factoren tot stand komt, doch haar loop neemt door allerlei factoren heen. Juist daarom zijn we begonnen het geheel in het oog te vatten en handelen we daarna over het bijzondere.

We spreken eerst over de organen der openbaring, dat zijn personen. Nu zijn er hier feitelijk maar twee, van wie ons zoo veel gegevens ten dienste staan, dat we de vraag kunnen stellen, hoe verliep hun ontwikkeling, dat is de Persoon van onzen Zaligmaker en de persoon van Paulus. Zeer zeker zijn er ook anderen, van wie het Nieuwe Testament ons herhaaldelijk spreekt. We wijzen op Petrus. Maar wat we van Petrus in de evangeliën lezen, kan ons hier niet helpen. In veel wat Petrus daarin zegt en doet, is hij zeker geen orgaan van Goddelijke openbaring, toont hij eerder het werk en het woord van zijn Meester niet te verstaan. Een ander maal wordt wel uitdrukkelijk uitgesproken, dat het Goddelijke openbaring is, die hem van de lippen komt,

maar is het meer uit naam van alle discipelen, dan op eigen autoriteit, dat hij spreekt ¹⁾. Ongetwijfeld is, wat er overblijft, nog belangrijk genoeg, doch het zal niet mogelijk zijn de kloof, die de brieven van den grooten apostel scheidt, van hetgeen de eerste hoofdstukken der Handelingen ons van hem hebben bewaard, zóó aan te vullen, dat van een geregelde ontwikkeling der openbaring, die hij geven mocht, kan worden gesproken. Geheel hetzelfde kan worden gezegd van Jacobus' optreden op het convent te Jeruzalem in verband met zijn brief, terwijl hier bovendien de beide stukken door slechts gering tijdsverloop van elkander zijn gescheiden. Dit laatste bezwaar ontmoeten we ook bij de geschriften van Johannes. Van hem is heel wat in onzen kanon bewaard, maar naar aller overtuiging behooren het evangelie en de brieven ten nauwste bijeen, ze vertegenwoordigen éénzelfde stadium der Goddelijke openbaring, terwijl het weer niet wel doenlijk is een brug te slaan van de Apocalypse naar het evangelie. Willen we concreet blijven, dan hebben we alleen te maken met Jezus en met Paulus.

Jezus is de Zoon des menschen, maar ook de Zoon van God. In Hem woont al de volheid der Godheid lichamelijk. God geopenbaard in het vleesch, blijft het grootste aller mysteriën. En daarom, hoe menige poging al gewaagd is de innerlijke ontwikkeling van Jezus te teekenen, het ontwaken van Zijn zelf- of Messias-bewustzijn, nooit is er een mogen gelukken en — kan men er bijvoegen — nooit zal er één gelukken ²⁾. Jezus Christus heeft ons God „uitgelegd” ³⁾, Hij is de hoogste Profeet, maar het is niet mogelijk te beschrijven, of en hoe Hij zelf, Die allereerst de Zoon des Vaders is, en Die toch met den Geest is gezalfd, laat me zeggen: tot het inzicht kwam van de openbaring, die Hij had te brengen. Dat deze uitdrukking onjuist is, weet ik, elke andere, die haar vervangt, zal het ook zijn. Twee dingen staan onomstootelijk vast, n.l. dat Jezus een volkomen menselijke ontwikkeling heeft doorgemaakt en aan de andere zijde, dat heel

¹⁾ Matth. 16:17. — ²⁾ Zie b.v. het pas verschenen artikel van S. GREYDANUS, *Eene nieuwe Verklaring van 's Heeren Messias-bewustzijn*, Geref. Theol. Tijdschr., XXVI, 3, Juli 1925. — ³⁾ Joh. 1:18.

Zijn werk, al hebben Mozes en Elia er met Hem over gesproken, van tevoren Hem klaar voor oogen stond ¹⁾. De oplossing van het raadsel is niet te geven. We mogen aan dit woord van Jezus herinneren: Niemand kent den Zoon dan de Vader ²⁾.

Natuurlijk wil dat niet zeggen, dat niet te spreken is over de ontwikkeling der openbaring, zooals ze thans voor ons ligt, zooals Jezus ze gaf. We hebben daarover reeds gehandeld. Maar dat is thans niet in het geding. Hier hebben we de vraag te beantwoorden: kunnen we vaststellen, in hoeverre de ontwikkeling, die Jezus zelf heeft doorgemaakt, van invloed is geweest op, dienstbaar is gemaakt aan de ontwikkeling der openbaring, die Hij bracht. En op die vraag moet geantwoord: we kunnen het niet!

Zoo komen we tot Paulus. Ook van en over hem hebben we zooveel, dat we zouden kunnen trachten een beeld te teekenen van de ontwikkeling, die hij heeft doorgemaakt. De oudere Bijbelsche godgeleerdheid heeft niet zelden verschillende perioden in Paulus' denkbeelden onderscheiden ³⁾. Hij zou b.v. aanvankelijk gemeend hebben des Heeren wederkomst nog te zullen beleven, doch later door den loop der omstandigheden van die meening zijn teruggekomen. Het is hier de plaats niet om zulke détailpunten, die trouwens vaak genoeg behandeld zijn, nader te onderzoeken ⁴⁾. We overzien thans het vraagstuk in zijn geheel. Dan kunnen we zeer zeker opmerken, dat Paulus blijkens zijn brieven zich in de eene periode van zijn leven niet met dezelfde vraagstukken heeft beziggehouden als in een andere. Hetgeen in de Pastoraalbrieven wordt behandeld, zouden we moeilijk kunnen plaatsen in den brief aan de Galaten. Toch past ook hier weer alle voorzichtigheid. Neem een concreet vraagstuk als den strijd tegen de Judaïsten. Men kan zeggen, dat Paulus daarmede vooral in het begin van zijn werkzaamheid doende is geweest. Maar toch zeker later niet minder, denk aan den brief naar Filippi 'en ook

¹⁾ Luk. 2 : 52; 9 : 31; Joh. 6 : 64; 13 : 1. — ²⁾ Matth. 11 : 27. —

³⁾ B. WEISS, *Lehrb. Bibl. Theol.* ⁷, 1903, bl. 212, onderscheidt vier perioden. —

⁴⁾ Slechts zij opgemerkt, dat die verandering dan toch al heel spoedig haar beslag zou hebben gekregen, men vergelijke 1 en 2 Thess. Zie verder: *De verwachting der toekomst van Jezus Christus*, 1907.

aan den eersten aan Timotheus. Nooit mag worden vergeten, dat het ten slotte niet van Paulus afhangt, wat hij in zijn brieven behandelt. Als hij voor het eerst in een gemeente komt, zal hij steeds ten naaste bij hetzelfde hebben gepredikt. Maar als hij een brief schrijft, is dat in verband met moeilijkheden, die zich in een gemeente hebben voorgedaan. Dat gaat in zekeren zin buiten hem zelf om. Het kan voorkomen, dat dezelfde kwestie zich in de eene gemeente tien jaar later voordoet dan in de andere. En nu kan men wel zeggen, dat Paulus juist door dit alles gedwongen is geworden zich van allerlei zaken rekenschap te geven, en ook daarop is reeds gewezen, maar men kan in verband daarmee moeilijk spreken van een ontwikkeling bij Paulus. De stand van zaken doet meer denken aan een optelsom, dan aan de ontwikkeling uit een kiem, al ontkennen we daarmee natuurlijk op zichzelf niet, dat, al hetgeen Paulus mocht openbaren in naam des Heeren, organisch samenhangt en ten slotte uit een beginsel opkomt. Het is evenwel niet een regelmatig groeien, maar een heen en weer gaan, nu hier, dan daarheen, soms snel, soms langzaam. Daarmee hangt het dan ook samen, dat we niet hooren van een strijd bij Paulus om verder te komen. Hij heeft veel dingen moeten prediken, die hem moeite kostten en waarbij hij zichzelf had te overwinnen, men denke aan den aanvang van Rom. 9. Maar als hij spreekt van zijn strijd om verder te komen, dan betreft dat niet de openbaring, die hij heeft te verkondigen, maar dan gaat het over de zedelijke vervolmaking, den strijd der heiligmaking ¹⁾, ook al kan die zich soms richten op het tevreden zijn met de krachten, die God hem voor de volbrenging van zijn ambt heeft gegeven ²⁾. Met dit alles is het weer in overeenstemming, dat Paulus niet zijn eigen ervaring wil brengen, niet hetgeen hij als geestelijk bezit verworven heeft, maar uitsluitend hetgeen de Heere hem heeft toebetrouwd ³⁾. We kunnen dus bij Paulus zeker spreken van verandering, van veelvormigheid, van vooruitgang misschien zelfs. Maar feitelijk ontbreken ons de gegevens om vast te stellen, dat hij zelf een ontwikkeling heeft doorgemaakt,

¹⁾ Fil. 3 : 7 vlg. — ²⁾ 2 Kor. 12 : 8. — ³⁾ Zie *Christuservaring*, 1918, bl. 18 vlg.

die
Eig
oo
wo
bel
hel
ges
zie
in
I
me
de
nie
bra
op
doc
ope
nie
en
van
de
reec
geh
niet
bed
mal
Zijn
maa
ze 1
Gee
in b
kom
en

die de openbaring Gods door hem gegeven heeft kunnen dienen. Eigenlijk is het ook onwaarschijnlijk. Daarvoor is Paulus in eigen oogen te weinig en is zijn Heere hem alles. Hij brengt niet zijn woord, maar predikt het evangelie en dat is hem door openbaring bekend gemaakt ¹⁾.

We komen op deze wijze dus niet veel verder. In elk geval hebben we geen gegevens genoeg om ons te doen zeggen, de geschiedenis van de Nieuwtestamentische Godsopenbaring heeft zich kunnen ontwikkelen, omdat er een ontwikkeling plaats greep in de organen der openbaring.

Er zijn echter ook andere mogelijkheden. We zullen nu niet meer spreken over den voortgang der openbaring in verband met de geschiedenis, die het Christendom ging doorleven en de nieuwe kringen en plaatsen, tot welke het evangelie werd gebracht. Maar we moeten nog wel met een enkel woord wijzen op een ontwikkeling, die daarmee samenhangt en die toont, hoe door verandering op een bepaald punt, een onderdeel, ook de openbaring als geheel verder komt. Aanvankelijk was er in de nieuwe bedeeeling één Ambtsdrager, de hoogste Profeet, Priester en Koning, Jezus Christus zelf. Heel Zijn optreden en de ontvangst, die aan Zijn werk ten deel viel, liet al spoedig zien, dat de ambtsdragers der oude bedeeeling, de priesters, (die trouwens reeds in die oude bedeeeling zelf, de profeten naast zich hadden gehad, welke ze vroeger vervolgden, nu vereerden), niet in de nieuwe bedeeeling konden overgaan, zoowel het karakter van die bedeeeling, als de gezindheid der priesters maakte dat ten eenenmale onmogelijk. In verband daarmee staat het, dat Jezus heel Zijn werk overziende, niet afwacht, wat de priesters zouden doen, maar terstond apostelen kiest, hen voorbereidt tot de taak, die ze later hebben te volbrengen. Na de uitstorting van den Heiligen Geest treden de apostelen als ambtsdragers op. Maar ze zijn het in bijzonderen, in buitengewonen zin, wat onder meer daarin uitkomt, dat ze bijzondere charismata des Geestes hebben ontvangen en daarom juist hun werk kunnen doen. Bij de diakenen, wier

¹⁾ Gal. 1 : 12.

keuze Hand. 6 ons vermeldt, wordt dat niet anders. Daarmede hangt ongetwijfeld samen het merkwaardige feit, dat we wel van enkele van deze diakenen een en ander hooren, doch van hun eigenlijken diakonalen arbeid niets vernemen. Het charisma treedt in de eerste ambtsdragers sterk naar voren. De verdere leiding der gemeente sluit zich daarbij aan. Want wel krijgen we den indruk, dat in de kerk van Jeruzalem Jakobus, de broeder des Heeren, bij het terugtreden der apostelen, een belangrijke ambtelijke functie gaat vervullen, maar geheel afgedacht van de vraag, of we hem profeet, evangelist of opziener zullen noemen en of hij zelf charismatisch begaafd was, komen juist in de oudste gemeenten, waarvan we iets meer vernemen, als Antiochie en Korinthe, de profeten en glossolalen naar voren. In de eerste periode valt zeer zeker een charismatische leiding. Maar al spoedig vinden we ouderlingen en diakenen en uit de Pastoraalbrieven krijgen we den indruk, dat het gewone ambt regel is geworden, de ambtsdragers zijn in een college vereenigd ¹⁾. In verband daarmede is de openbaring verder gegaan, profeten hebben iets anders noodig dan ouderlingen en diakenen. Misschien kunnen we het met meer recht andersom zeggen, omdat de openbaring verder ging, omdat er ook kwantitatief meer openbaring kwam, kon allengs het buitengewone ambt terugtreden en het gewone regel worden. In elk geval hangt het eene feit met het andere samen en krijgen we hier een kijk op de manier, waardoor o. a. de openbaring verder ging. Hiermede nemen we niet terug wat we boven schreven over het maken van de tegenstelling: Geest en ambt. Wat we toen verwierpen, was het stellen van de tegenstelling. Nu hebben we laten zien, hoe het een in het ander overliep, waarbij we handhaven, dat dit proces niet ten einde kwam binnen de grenzen van het Nieuwe Testament, daar zooal niet het charismatische ambt, als men daarvan spreken wil, d. w. z. de ambtsdrager, die reeds krachtens zijn charisma als zoodanig kon optreden, maar wel de ambtsdragers, die charismata hadden ontvangen, nog tot ver in de tweede eeuw werden gevonden.

¹⁾ 1 Tim. 4 : 14.

We hebben reeds herhaaldelijk gesproken over de verschillende kringen en gezien, dat het komen van het evangelie tot een nieuwen kring, beteekende verrijking der openbaring. We moeten nu wijzen op een verschijnsel, dat daarmee in verband staat. We hebben in onzen kanon vier geschreven evangeliën, elk van die evangeliën is voor een anderen kring en in verband met de nooden van dien kring wordt het evangelie geschreven. In welke chronologische orde de evangeliën zijn vervaardigd, laat ons op dit oogenblik onverschillig, het is niet aan te nemen, dat ze ongeveer gelijk zijn ontstaan. Trouwens al kan ik me met de tweebronnenhypothesen niet vereenigen, ik wensch niet te ontkennen, dat Lukas zeker of Mattheus of Markus, zoo niet beiden heeft gekend en dat Johannes steunde op al zijn voorgangers. En toch heeft en Lukas en Johannes niet eenvoudig een bestaand evangelie gezonden aan de personen of den persoon, die(n) ze op het oog hadden, maar elk heeft een nieuw opgesteld. Bij Johannes hebben we zelfs van duidelijke ontwikkeling der openbaring kunnen spreken, omdat Johannes metterdaad verder gaat, iets geeft, dat hij pas geven kon, omdat hij voorgangers had. Laat dit nu niet in dien zin van één der Synoptici ten opzichte van de beide anderen kunnen worden gezegd, toch geeft ook elk van de drie een anderen kijk op het werk en de prediking van Jezus, omdat hij ze met een eigen bedoeling beschrijft ¹⁾. Spreken we hier dus niet van voortgang of ontwikkeling, zeker mag gezegd, dat er verrijking was van de openbaring. Er is hier een naast elkander loopen, een beschrijven van dezelfde stof door en voor verschillende personen en op verschillende plaatsen, waardoor de ééne openbaring omtrent Christus in een veelheid zich aan ons vertoont, die ons de eenheid beter doet verstaan. Nu zeide ik reeds, dat dit weer daarmee samenhangt, dat hetgeen Jezus deed en sprak, zóó grootsch is, dat één evangelie er ons niet zooveel van bieden kan, als we noodig hebben te weten

¹⁾ Men verwarre dit niet met de voorstelling vaak in de subjectieve theologie gegeven, dat elke evangelist van de prediking van Jezus wat anders heeft gemaakt, omdat hij niet die prediking beschreef, doch er zijn — niet altijd juist — indruk van weergaf.

tot zaligheid, het feit, dat op deze wijze verrijking der openbaring tot stand kwam, wordt daardoor slechts bevestigd.

Ik wijs op een verwant verschijnsel. Paulus schreef twee brieven naar Thessalonica en twee naar Korinthe. In beide gevallen kan gezegd, dat het tweede schrijven misverstand, dat het eerste had gewekt, moest wegnemen. Hier is weer duidelijk voortgang der openbaring. Lang niet zoo sterk kan hetzelfde gezegd van de beide brieven aan Timotheus, omdat de voortgang hier samenhangt met de voor den apostel zoozeer gewijzigde omstandigheden. Of de eerste brief van Petrus aan dezelfde lezers is gericht als de tweede, is niet met volkomen zekerheid te zeggen. Bovendien zijn er die den tweeden brief chronologisch vóór den eersten plaatsen ¹⁾. Daarom is het zaak hier evenals bij den zoo korten tweeden en derden brief van Johannes wat voorzichtig te zijn.

Nog over één punt, dat ook laat zien, hoe en waarin de openbaring is voortgegaan, heb ik te handelen. Wij beweren niet, dat het Nieuwe Testament geeft de ontwikkeling van leerstukken, we kunnen wel zeggen, dat er tal van onderwerpen zijn, die herhaaldelijk aan de orde komen, in meer dan één boek worden besproken en steeds rijker aan ons worden ontvouwd. Het begint al dadelijk met het stuk van het koninkrijk der hemelen, waarvan Jezus gehandeld heeft van het begin tot het einde van Zijn omwandeling op aarde. Maar ik zou met name er ook op willen wijzen, hoe het inzicht in de beteekenis van het werk van Christus door voortdurende openbaring is verdiept. De apostelen zien eerst in Jezus een buitengewoon mensch, dan den Zoon van God, dan den Messias, den Zoon des levenden Gods ²⁾. Paulus heeft in zijn brieven over de waardij van het werk van Christus breed mogen schrijven. Daarna pas kunnen we zeggen, dat het verlossingswerk van Christus ons is gepredikt, zooals wij het noodig hebben te kennen. En dan volgt nog Johannes — om nu van anderen maar niet te spreken — om te verkondigen de geheel bijzondere verhouding van den Zoon tot den Vader ³⁾. Wat we

¹⁾ Zie G. WOHLBERG, *Der erste und zweite Petrusbrief*, 1915, bl. XXXVII. — ²⁾ Matth. 8 : 27; 14 : 33; 16 : 16. Zie ook R. SEEBERG, a. w., bl. 50. — ³⁾ Zie ook WEBER, a. w., bl. 19 vlg., 24.

boven over het ambt schreven, kon tot op zekere hoogte ook hier onder worden gebracht. We mogen niet vergeten te noemen het stuk van de kerk. Eerst komt de loswikkeling uit het Jodendom, het stichten van een kerk der nieuwe bedeeeling en in het bijzonder in den brief aan de Efeziërs zien we, hoever de openbaring doorgaat. De prediking over de laatste dingen heeft nooit ontbroken, maar eerst de Openbaring van Johannes biedt ons al den rijkdom, dien we noodig hebben, toch is ze weer niet te verstaan zonder het voorafgaande.

Nu is het een eigenaardig verschijnsel, dat deze onderscheidene onderwerpen, en er waren zeker nog vele te noemen, al staan ze met elkander in verband, toch eigenlijk naast elkander liggen. Elk stuk maakt een ontwikkeling door voor zichzelf. Trouwens geheel hetzelfde hebben we bij de verschillende organen der openbaring, Paulus staat naast Johannes, ook de evangeliën, liggen, al behandelen ze hetzelfde onderwerp, naast elkaar.

We ontmoeten hier een feit van groot belang, omdat het ons in de ontwikkeling zelf den aard der ontwikkeling doet verstaan. De Nieuwtestamentische Godsopenbaring ontwikkelt zich niet in één rechte lijn, ze ontwikkelt zich, doordat verschillende lijnen naast de hoofdlijn loopen en zich straks met die hoofdlijn toch weer vereenigen. Of laat ik het anders zeggen, ze groeit als een boom, die takken uitzendt naar alle zijden, groote takken en kleine takken, maar toch als een boom, die ook één stam heeft en die juist door zijn naar verschillende zijden uitschietende takken den indruk geeft van één boom te zijn. Het beeld kan nog verder worden doorgetrokken. Het kan bij een boom gebeuren, dat een tak, die onderaan den boom ontspruit, omhoog gaat, andere takken kruist en pas in den top van den boom zijn twijgen en bladeren draagt. Wie onder den boom staat en naar boven ziet, meent een wirwar te aanschouwen, wie op een afstand staat, ziet één boom. Zoo is het met de Nieuwtestamentische Godsopenbaring. Er zijn stukken, waarvan men eerst niet hoort, omdat ze pas bij den voortgang van de openbaring kunnen worden geopenbaard. Neem het stuk van de kerk der nieuwe bedeeeling, waarvan Jezus spreken gaat eerst in de deelen van

Caesarea Filippi. Maar dan leest men van dat stuk niet zooveel meer, totdat het zich in den brief aan de Efeziërs, ook in de Pastoraalbrieven rijk gaat ontplooien. De chronologie van de boeken en ook van de prediking staat niet altijd vast. Maar wie de openbaring als een boom ziet, zal het minder belang inboezemen te weten, waar elke tak ontspruit, hij ziet in de eerste plaats het geheel. De Nieuwtestamentische Godsopenbaring ontvouwt zich in korten tijd in al haar rijkdom. Maar ze kan dat doen, omdat ze zich niet in één richting, maar in vele uitbreidt. Toch de hoofdzaak is één, het gaat alles om den Christus Gods. Met Hem begint en eindigt het Nieuwe Testament, Hij blijft het middelpunt. De Nieuwtestamentische Godsopenbaring bestaat, omdat God in het laatste der dagen gesproken heeft door den Zoon, Die zich na volbrachten arbeid gezet heeft aan Gods rechterhand. Hier komen alle lijnen samen. Wil men, er is een cirkel, die beheerscht wordt door het middelpunt. Paulus begeert niets anders te weten dan Christus en Dien gekruist en praktisch beantwoordt daaraan het troostwoord uit den brief aan de Hebreëen: Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en tot in der eeuwigheid.

VIII.

De hoofdzaken, waar het bij de geschiedenis der Nieuwtestamentische Godsopenbaring volgens ons oordeel op aan komt, zijn, naar we meenen, in het voorafgaande reeds voldoende genoemd. Toch is het misschien goed een afzonderlijke slotsom op te maken, hetgeen de gelegenheid geeft nog enkele punten naar voren te halen.

Gebleken is, dat de Nieuwtestamentische Godsopenbaring metterdaad een geschiedenis doorloopt, dat ze een proces doormaakt, gericht op een bepaald doel en dat, ondanks de bezwaren, die, wat sommige onderdeelen betreft, daartegen bestaan, toch van een ontwikkeling kan worden gesproken. Maar juist het voorbehoud, dat we maakten, roept ons voor den geest, dat we een samengesteld proces hebben ontmoet, een proces, dat zich niet in

enkele woorden of in een korte formule laat opsluiten. Wel teekent een lijn zich duidelijk af, het gaat altijd om den Christus Gods. De ontwikkeling is, laten we dat ten overvloede nog opmerken, eene, als bij het karakter van de openbaring past. Het is niet zóó, dat ze eenmaal begint en dan uit en van zichzelf verder gaat, de ontwikkeling der openbaring is een herhaaldelijk ingrijpen Gods, een reeks daden en woorden Gods, waarin echter een vasten gang valt op te merken, al zal het niet mogelijk zijn dien altijd aan te wijzen.

Verwonderen kan deze stand van zaken ons niet. We hebben een onderzoek ingesteld naar de van God afdalende openbaring, het was te verwachten, dat daarbij niet alles restloos zou kunnen worden verklaard. Met dit uit te spreken, komen we allerminst hun in het gevele, die het irrationeele ook in de Nieuwtestamentische wetenschap willen binnenhalen. We bevestigen eenvoudig de waarheid van den ouden regel, dat het eindige het oneindige niet kan bevatten.

Met inachtneming daarvan, zal het echter mogelijk zijn een geschiedenis der Nieuwtestamentische Godsopenbaring te schrijven. Die zal dan niet slechts geven de algemeene lijn, maar in verband daarmede heel den inhoud van het Nieuwe Testament moeten verwerken; naast het algemeene, zal het bijzondere komen en het een zal door het ander worden toegelicht. Wel zal naar alle waarschijnlijkheid zulk een geschiedenis of van sommige onderwerpen alleen een deel kunnen opnemen, of ze zal telkens zijpaden moeten inslaan om de takken te teekenen van den boom. Zulke behandeling van bijzondere onderwerpen zal praktisch vrijwel samenvallen met de monografische exegese. De laatste zal misschien wat meer op den inhoud, de eerste wat meer op de ontwikkeling letten. Grooter zal het verschil wel niet zijn,

Wordt een dergelijke geschiedenis der Nieuwtestamentische Godsopenbaring gegeven, dan kunnen de baten daarvan vele zijn. In de eerste plaats zal het inzicht in het Nieuwe Testament er zeker door worden verdiept. Gelijk de algemeene kanoniek het Nieuwe Testament als eenheid ziet en aan den dag brengt, dat die eenheid nog iets anders is dan een optelsom van een

aantal boeken en boekjes ¹⁾, zoo zal de geschiedenis der openbaring iets geven, wat de nauwkeurigste exegese der afzonderlijke plaatsen niet bieden kan: een inzicht in de ontwikkeling, een blik op het plan, het doel, dat heel de Nieuwtestamentische openbaring beheerscht.

Maar dan zal er verder een wisselwerking zijn, waarmee exegese en kanoniek hun voordeel kunnen doen. Er kan geen geschiedenis der openbaring worden gegeven, als er geen uitlegging is vooraf gegaan, doch het duidelijk zien van de lijn, die door het geheel loopt, kan nieuw licht verspreiden over de afzonderlijke plaatsen. En heeft de geschiedenis der openbaring een eenigermate vasten vorm gekregen, dan zal het misschien mogelijk worden haar in twijfelachtige gevallen — ik denk b.v. aan den brief aan de Hebreëen en aan dien van Jakobus — een woord mee te laten spreken bij de dateering van een boek.

Let men op een en ander, dan zal er een drang ontstaan om tot het schrijven van een Geschiedenis der Nieuwtestamentische Godsopenbaring te komen. Toch twijfel ik er aan, of daarvoor reeds de tijd is aangebroken. Het is waar, de kritiek is bij het Nieuwe Testament tot rust gebracht, rechtsch en linksch zijn wel voorgoed uiteen gegaan, en dat verzoening mogelijk zal blijken, gelooft niemand. Maar op ander terrein is er allermint rust. Ik behoef het woord vormgeschiedenis slechts te noemen. En zegt men, er kan toch niet gewacht worden tot alle strijd is beslecht, want dat zal nimmer gebeuren, dan noem ik het woord exegese. Zal er een geschiedenis der openbaring komen, dan moet voorafgaan exegese, die de openbaring aanvaardt. Het zal voorloopig wel beter zijn ons daarmede bezig te houden. Doch dan met het doel voor oogen, dat er een geschiedenis der openbaring komen moet en daarom juist heb ik dit onderwerp aangeroord. Zeker het kan zijn, dat God ons één geeft, die den genialen greep doet, die de eenheid ziet en weet te ontwikkelen, vóór dat veel exegese is vooropgegaan. Dan zullen we zijn arbeid dankbaar aanvaarden, het genie laat zich niet binden en mag

¹⁾ Zie *Kanon en Tekst v. h. N. T.*, 1916 en *De Eenheid der Nieuwtestamentische Godsopenbaring*, 1918, passim.

niet gekluisterd worden. Maar overigens eerst exegetiseeren, dan werken aan een geschiedenis der openbaring. We mogen gelooven, dat de tijd, waarop ze ook door een niet-genie geschreven kan worden, komen zal, en dat ze ons dan brengen zal een afsluiting van de Nieuwtestamentische studien. Dat niet bedoeld in dien zin, als of er dan niets meer met het Nieuwe Testament te doen zou zijn, doch zóó, dat dan de rijpe vrucht is afgeplukt, van hetgeen de Gereformeerde theologie in deze periode aan het Nieuwe Testament gedaan heeft. Het schoone is, dat dan op interne gronden voldoende is aangewezen, dat het N. T. zóó moest zijn, als het is, dat de kanon moest afgesloten worden, met wat er thans in wordt gevonden. Ook de heilige geschiedenis zal dan beter in haar wezen worden doorzien, haar begin en haar einde, haar ophouden met het beginnen van de kerkgeschiedenis. De geschiedenis der openbaring plaatst de openbaring in het midden van de wereldgeschiedenis en zal hebben aangetoond, dat Jezus Christus is het middelpunt der historie.

Zoo is een geschiedenis der openbaring voor ons een ideaal, waarheen de arbeid streeft. God geve velen de lust en de bekwaamheid naar dit ideaal te staan met inspanning van alle krachten.

BIBLIOTHEEK VRIJE UNIVERSITEIT



3 0000 01141 1307

